

© 1989 Kristiansand Lærerhøgskole

ISBN 82-90419-10-4

Tekstredaksjon: Reinert Harbo, Bjørn J. Monstad og Hallfrid Karstad Solm

Bilderedaksjon: Olav Breen

Form - sats: Olav Breen/Dagfinn Mork, Oslo

Repro - Trykk: Fædrelandsvennens trykkeri, Kristiansand S.

Ansvar, kunnskap og vekst

Kristiansand lærerhøgskole
1839 - 1989

Redaksjon:

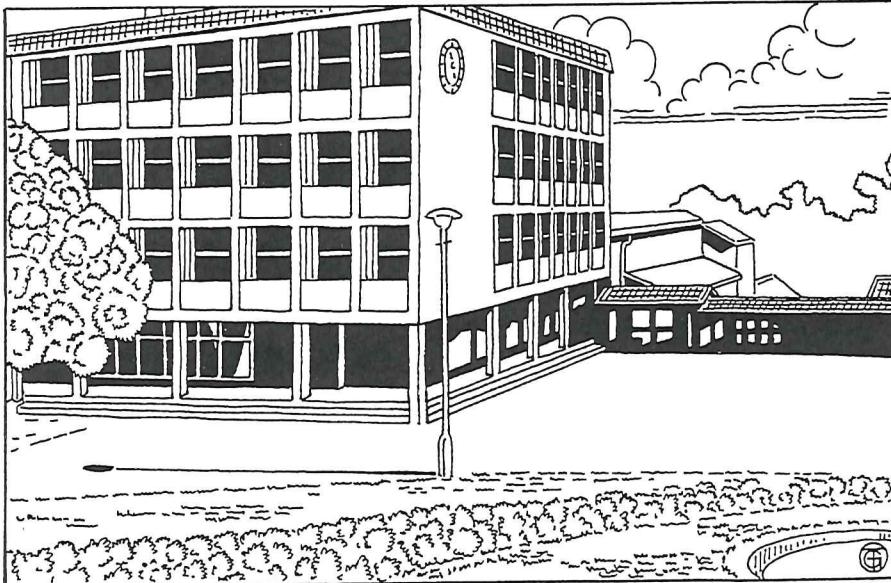
Reinert Harbo

Bjørn J. Monstad

Hallfrid Karstad Solm

Bilderedaktør:

Olav Breen

Føreord

I grunnskolens 250. jubileumsår har også Kristiansand lærarhøgskole jubileum. I ein periode med sterke politiske utsegner om utbygging av barnehagar og satsing på eit framtidig kunnspakssamfunn - markerer Kristiansand lærarhøgskole sitt arbeidsår nummer 150. Saksområdet er vesentleg. Samfunnets lyskastar burde i høg grad stillast inn mot det som skjer med dei menneskelege ressursar som skal føre landet vårt vidare.

Kristiansand lærarhøgskole markerer sitt jubileum m.a. med dette skriftet.

Ulike seksjonar og avdelingar ved høgskolen er bedne om å bidra til dette jubileumsskriftet. Det gir ei samling av glimt. Men då seksjonanes tid og ressursar varierer, blir ikkje markeringa i dette skriftet eit mål på skolens engasjement på dei aktuelle felta. Ikke alle får den plass vi gjerne såg. Forfattarane har også brukt ulik synsstad. Ved eit jubileum vil mange sjå tilbake, prøve å samle og ta vare på stoff som vil kunne vere av skolehistorisk interesse. Andre har skrive innlegg i den faglege og pedagogiske debatten. Ein slik debatt har gjerne konsekvensar for kursen framover, og viser i alle fall at utdanninga er under diskusjon.

Dette jubileumsskriftet har dermed fleire føremål og kan lesast frå fleire synsstader.

Lærarhøgskolen har tatt tunge tak ved den store skolereforma i 60-åra med innføring av 9-årig skoleplikt. Barnehageutbygginga som nå i vesentleg grad skal gjennomførast - vil sameis krevje ein kraftig innsats av lærarhøgskolen og utdanningssystemet på denne sektoren. Vi kunne ved dette jubileet sett oss tilbake - ha gledd oss over slike samfunnsmessige løft for å forbetre skole- og barnehagetilbodet i Noreg. Vi kunne ha gledd oss over då vi lykkast i kulturelle aktivitetar i byen. Vi kunne ha plukka fram or minnet oppsettinga av "Peer Gynt", av "Anne Franks dagbok", kulturveker eller julekonsertar og kulturinnslag i NRK, vi kunne trekt fram systematiske spontaninnsamlingar i byen til kriseramma ...

© 1989 Kristiansand Lærerhøgskole

ISBN 82-90419-10-4

Tekstredaksjon: Reinert Harbo, Bjørn J. Monstad og Hallfrid Karrstad Solm

Bilderedaksjon: Olav Breen

Form - sats: Olav Breen/Dagfinn Mork, Oslo

Repro - Trykk: Fædrelandsvennens trykkeri, Kristiansand S.

Ansvar, kunnskap og vekst

Kristiansand lærerhøgskole
1839 - 1989

Redaksjon:

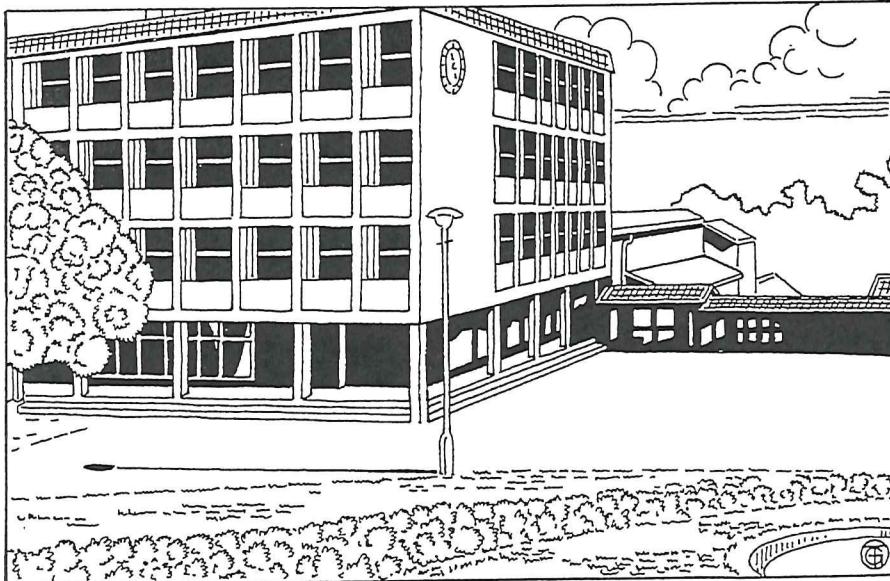
Reinert Harbo

Bjørn J. Monstad

Hallfrid Karstad Solm

Bilderedaktør:

Olav Breen

Føreord

I grunnskolens 250. jubileumsår har også Kristiansand lærarhøgskole jubileum. I ein periode med sterke politiske utsegner om utbygging av barnehagar og satsing på eit framtidig kunnspakssamfunn - markerer Kristiansand lærarhøgskole sitt arbeidsår nummer 150. Saksområdet er vesentleg. Samfunnets lyskastar burde i høg grad stillast inn mot det som skjer med dei menneskelege ressursar som skal føre landet vårt vidare.

Kristiansand lærarhøgskole markerer sitt jubileum m.a. med dette skriftet.

Ulike seksjonar og avdelingar ved høgskolen er bedne om å bidra til dette jubileumsskriftet. Det gir ei samling av glint. Men då seksjonanes tid og ressursar varierer, blir ikkje markeringa i dette skriftet eit mål på skolens engasjement på dei aktuelle felta. Ikkje alle får den plass vi gjerne såg. Forfattarane har også brukt ulik synsstad. Ved eit jubileum vil mange sjå tilbake, prøve å samle og ta vare på stoff som vil kunne vere av skolehistorisk interesse. Andre har skrive innlegg i den faglege og pedagogiske debatten. Ein slik debatt har gjerne konsekvensar for kursetenner framover, og viser i alle fall at utdanninga er under diskusjon.

Dette jubileumsskriftet har dermed fleire føremål og kan lesast frå fleire synsstader.

Lærarhøgskolen har tatt tunge tak ved den store skolereforma i 60-åra med innføring av 9-årig skoleplikt. Barnehageutbygginga som nå i vesentleg grad skal gjennomførast - vil sameleis krevje ein kraftig innsats av lærarhøgskolen og utdanningssystemet på denne sektoren. Vi kunne ha gledd oss ved dette jubileet sett oss tilbake - ha gledd oss over slike samfunnsmessige leit for å forbetra skole- og barnehagetilbodet i Noreg. Vi kunne ha gledd oss over då vi lykkast i kulturelle aktivitetar i byen. Vi kunne ha plukka fram or minnet oppsettinga av "Peer Gynt", av "Anne Franks dagbok", kulturveker eller julekonserter og kulturinnslag i NRK, vi kunne trekt fram systematiske spontaninnsamlingar i byen til kriseramma ...

Men det er minst like naturleg å sjå framover, setje søkerlyset på lærarhøgskolens oppgåver i samfunnet som kjem, og lese dette jubileumsskriftet i det lyset. Kunnskapen endrast, samfunnet møter nye, enorme utfordringar. Nye ord svirrar om øyro for dagens oppveksande slekt: Verdiskaping, naturvern, skogsdrift, bequerell, genespleising, ozonlag, drivhuseffekt, tunge metall, ei rettferdig fordeling, våpenreduksjon .... Verdien av nøyaktig kunnskap og innsikt blir i dag verdsett frå mange hald, det blir peika på kor naudsynt det er med evne til vurdering basert på verdiar og forpliktande etiske normer.

Lærarhøgskolen vil framleis sjå sitt eigelege hovudmål i ansvar for generasjonen som kjem, i omsorga for heile mennesket, for dei vekstvilkår det får, frå det er barn i barnehagen til det som ungdom møter vidaregåande skole. I eit omsorgs- og utdanningssystem som gir maksimale vilkår for utvikling - kunnskapsmessig og intellektuelt, sosialt og kjenslemessig, skapande, etisk og estetisk, kroppslig og i det å ta ansvar for andre og for seg sjølv. Kort sagt vekst av heile mennesket og utvikling av samfunn mellom menneske. Det er til slike oppgåver vi treng og vil utdanne gode lærarar. Og det er med eit slikt mål Kristiansand lærarhøgskole høgtider sitt 150-årsjubileum.

Kristiansand lærarhøgskole takkar alle som på ein eller annan måte har hjelpt til med å skape jubileumsskriftet. Vi takkar særskilt redaksjonskomiteen (oppnevnt av høgskolerådet): Reinert Harbo, Bjørn J. Monstad og Hallfrid Karstad Solm og medarbeidarane deira, journalistisk og teknisk - Elise Seip Tønnessen, Olav Breen og Kirsten Ellingsen.

Ved eit slikt jubileum ønskjer også Kristiansand lærarhøgskole å sende ei helsing til alle som gjennom åra på ein eller annan måte - gjennom kurs, studium, undervisningsoppdrag eller på det administrative planet - har kome i kontakt med oss. Ein særskild takk går til barnehagar og skolar utover begge Agder-fylka fordi dei så imøtekommende har tatt mot studentar (og lærarar) til øvingsarbeid og samarbeid.

Trygve Breiteig

Trygve Breiteig
rektor

Gratulerer KLH !

Du høyskolesystemets Grand Old Lady som er så rik, på år og tradisjoner, i din engasjerte og engasjerende ungdommelighet. Fordi du bruker dagene dine til å arbeide med unge mennesker, og skal spenne forventningene til livet og oppgavene i dem.

Du som står i den store utfordringen: Alltid å skulle legge inn det beste av deg selv, i verdens viktigste gjerning: Å motivere dem som skal oppdra alltid nye generasjoner. Du som stadig selv er et arnested for harmoni og stabilitet, også når all verdens krisemaksimering er å se omkring deg - men allikevel aldri kan melde deg ut av det pulserende livet. Du som i en verden av fragmenterte ettersendte uttrykk og inntrykk alltid utfordres til å trekke sammen utviklingstråder, og bringe helheter i fokus. Må alltid spensten til vokster og fornyelse leve i deg - i bevisstheten om at du trengs!

Hn n.. / - ~

Thor Einar Hanisch
AHS-direktør

Helsing frå skoledirektøren i Vest-Agder

Dei 18 elevane som byrja på Holt Seminar 2. september 1839 song saman med prost og sokneprest ein song som var skrive i høve opninga. Eit av versa lydde slik:

*"En hellig Livets Time slaaer,
Vor Bøn fra Hjærtet bæver,
Thi Værket som os forestaaer
Guds Naadesbistand kræver.
Hvader vor Ungdoms Flid
Og hvad er Læretiid
Hvis ei Velsignelsen
Kom ned fra Himmelnen
Fra lysets milde Fader."*

Dei første seminaristane vart uteksaminerte alt våren 1840. Mest alle gjekk inn i skolearbeid i Sørlandsbygdene. Og etter den tid har størsteparten av barna i Agderfylka fått skolelærdommen sin formidla gjennom lærarar som kom frå dette seminaret, - seinare Kristiansand Off. Lærarskole.

Den fyrste skoledirektøren i Agder tok til i stillinga si alt før Holt Seminar vart flytta til Kristiansand i 1877. I alle desse åra har lærarskolen og skoledirektøren arbeidd med ulike sider av same sak - ein tidhøveleg og god skoleopplæring av barna.

Ein høgskolestudent i dag vil nok ikkje nytte same orda som dei 18 song for 150 år sidan. Men eg trur - og veit - at lærarar og studentar ved Kristiansand lærarhøgskole legg alvor og flid i studiet. Det er nok ikkje utan grunn at det er vanskeleg å få studieplass ved denne lærarhøgskolen.

Eg er glad for at skoledirektøren og lærarhøgskolen er gode grannar og har eit rikt samarbeid på fleire felt.

Eg ønskjer til lykke med jubileet og ser fram til at samarabeidet held fram i dei neste 150 år!

Torleiv Vaksvik
Torleiv Vaksvik

Hilsen fra skoledirektøren i Aust-Agder

En jubileumsdag er en skinnende mulighet. Den hjelper oss til å se sammenhenger. Den gir oss en sjanse til å synliggjøre sammenhenger. Jeg håper lærerhøgskolens 150 års jubileum vil bidra til å styrke samarbeidet mellom grunnskolen og lærerhøgskolen og kontakten mellom Kongsgård allé og grunnskolene i Aust-Agder.

Da lærerhøgskolen feiret 125 års jubileum, dro studenter og lærere til Aust-Agder og til Holt kirke for å markere sammenhengen mellom Holt seminar og Kristiansand lærerhøgskole. Veien til Holt og til museet på Feragens skole er fortsatt farbar. Har vi et åpent sinn, kan miljøet på Holt lære oss noe om sammenhengen mellom skolen og bygda som begge hadde lært å hente rikdommer ut av fjell og myr og ta imot velsignalser fra det høye. En jernklump og et krusifiks på et skrivebord på Nes Verk minnet oss om det i 1964.

Henrik Bargem

Henrik Bargem

Innhold

Føreord	5
Del 1 Noen tilbakeblikk	
Spadestikk i historia	16
Omrstilling og vekst	31
I tjeneste for skoleverket	37
En førskolelærerutdanning blir til	54
Å være student	64
Fra boksamling til bibliotek	74
Forsøksvirksomheten	81
Vidareutdanning i pedagogisk rettleing	93
Del 2 En mangfoldig lærerhøgskole	
Fra jomfru Halsæths Haandgjerningsskole til M87	103
Fra skolekjøkken til heimkunnskap	117
Kroppsøvingsfaget i utvikling	122
Musikk og lærerutdanning	130
Fra faktafag til medansvar	140
Den allsidige læraren	147
Nye lesemetoder før og nå	151
Happy birthday KLH	163
Religionspedagogikken i skolens tjeneste	170
Jubileumsår med småskolen på dagsordenen	182
Kultur og sosialisering i helhetsperspektiv	194
Aktuell kunnskapsdebatt	205

Noen tilbakeblikk

Spadestikk i historia
Åndsimpulsar fra Holt seminar

Kva for tankar og idear, ynske og ideal var det som dreiv dei fyrtse pedagogane på Holt seminar? Rune Birkeland fokuserer på åndsimpulsane i ei fjern historisk fortid. Gjennom artiklar og dagboksnotat søker han inn under huda på seminaret og menneska som dreiv det fram i fyrtse kvarhundre år - ein periode som la grunnen for store hendingar i norsk kultur og politisk liv.

Cand. philol. Rune Birkeland var tilsett ved KLH 1958-82, først som lektor, frå 1966 som høgskoleinspektør. Før Kristiansand- perioden hadde han arbeidd som lærar i folkehøgskolen, dei siste seks åra som rektor ved Buskerud folkehøgskole. Ved sida av ei rekke tidsskriftartiklar har han gjeve ut ein biografi om pedagogen og politikaren Wollert Konows ungdomsår. Som historikar deltok han i Kattegat-Skagerrak-prosjektet og ytte tilskot i publikasjonane derifrå 1982-86.

Omstilling og vekst
1939-1964

Kvartsekelet fra krigsutbruddet i 1939 ble en turbulent periode i lærerskolens historie. Fra overproduksjon i 30-årene via nazi-kontroll til en ny oppbyggingsperiode som leder fram mot den lærerutdanningen vi kjenner i dag. Wilhelm Aarek var med gjennom alle disse årene, først som lærer, siden som rektor. Han knytter trådene fra fortidens tradisjoner, til fokuseringen på barnet som skal rustes til å møte morgendagens utfordringer.

Wilhelm Aarek hadde noen års undervisningspraksis fra Stavanger katedralskole da han i 1938 kom til Kristiansand lærerhøgskole. Rektor ble han i 1948. Da han gikk av med pensjon i 1976, hadde han 38 års praksis fra KLH. Aarek har skrevet en rekke bøker om bl.a. pedagogiske emner. Han er ridder av 1. klasse av St. Olavs orden. Aarek er Cand. phil. med engelsk hovedfag fra Universitetet i Oslo.

I tjeneste for skoleverket

Kristiansand Lærerhøgskole fra 1973 til 1989

"Pedagogisk innsikt er noe som må leves". Med dette sitatet av rektor Aarek setter skolens rektor i jubileumsåret, Trygve Breiteig, sørklyset på viktige sider ved lærerutdanningen: Han peker på sammensmeltingen av teori og praksis, og på fokuseringen på en menneskelig utvikling som aldri kan komme i skyggen av kald produktivitetstenkning. Gjennom reformer, utbygging og rasjonalisering har disse verdiene stått sentralt ved KLH. Breiteig trekker også fram en del av menneskene som har gjort disse verdiene levende i miljøet.

Trygve Breiteig kom til Kristiansand lærerhøgskole 1971. Han hadde da lærerpraksis fra Øygard skole [1970 - 71] og Høyland realskole [1962 - 65] - begge i Sandnes. Breiteig har sammen med førsteamenuensis Rolf Venheim utgitt et to binds verk i matematikk for lærere og skrevet en rekke kompendier og artikler. Han har også deltatt på flere internasjonale matematikkkonferanser. Førsteamenuensis Trygve Breiteig har vært valgt rektor ved KLH siden 1987. Han er Cand. real. fra Universitetet i Oslo, og studert matematikk og kjemi ved Norges lærerhøgskole i Trondheim. Med støtte fra NAVF hadde han i 1983 - 84 et studieopphold ved University of Nottingham.

En førskolelærerutdanning blir til

Vel et kvart århundre er gått siden Kristiansand fikk sin førskolelærerutdanning. Fra en forsiktig begynnelse med en klasse i arvede lokaler, er det nå blitt et likeverdig pedagogisk studium med egen identitet. Når førskolelæreravdelingen flytter sammen med allmennlæreravdelingen i jubileumsåret, vil det vise seg om de to autonome enhetene kan virkeliggjøre sin egenart til felles berikelse.

Karen Justvik kom til Sørlandets barnehagelærerskole da den ble opprettet i 1963. To ganger har hun hatt permisjon fra stillingen som metodikk-lærer og praksisveileder. I en toårsperiode arbeidet hun som konsulent for Institutt for Kristen Oppsæding. Da de vietnamesiske flyktningene kom til Kristiansand i 1980, arbeidet hun i to år som leder av mottakssentralene. Hun har sin utdannelse fra Barnevernsakademiet i Oslo med tilleggsutdanning i musikk og pedagogisk veiledning.

Å være student ...

Hvordan var det å være student under krigen? Eller i femtiårene? Redaksjonskomiteen har bedt to av elevene fra den tiden skrive om sine minner. Krigstiden var jo spesiell for lærerskolen - den ble etter et knapt halvt år flyttet til Notodden. I begynnelsen av femtiårene var skolen igjen konsolidert - hadde som før tilhold i den gamle tukthusbygningen. Det var ikke bare undervisning som foregikk der - det utenomfaglige miljøet florerte også i de dager.

Maria Larsen avsluttet sin fireårige lærerutdanning i 1944. Hun har siden tatt engelsk og spes.ped. grunnfag. Hun har hatt lærerposter i Lyngdal (1 år), Vennesla (3 år), Oslo 1 1/2 år) og Kristiansand (18 år). Maria Larsen ble pensionert 1.8.89.

Rektor Øyvind Bjorvatn var ferdig med sin lærerutdanning i 1954. Han har undervist i ulike skoleslag i Finnmark og Tvedstrand-distriket fram til 1965 - da han ble valgt inn på Stortinget. Fra 1973 til 1980 var han lektor ved flere skoler i Aust-Agder. Han ble rektor ved Tvedstrand gymnas i 1980. Bjorvatn er cand. philol. fra Universitetet i Oslo.

Fra boksamling til bibliotek

Bøker har alltid hatt en viktig plass i lærerutdanningen. Ja, kanskje har lærerskolen hatt en bedre bibliotektjeneste enn mange andre skoler, siden bibliotekkunnskap og -praksis inngikk i opplæringen. Utviklingen gjennom 150 år har gått fra allmenn boksamling til fagspesialisering, fra håndskrevne protokoller til edb-registrering. Boksamling, stab og lokaler har vokst, teknikken åpner nye muligheter; men fortsatt er bibliotekets hovedmål å legge forholdene til rette for et fruktbart møte mellom mennesker og bøker.

Halfrid Karstad Solm har vært ansatt ved Kristiansand lærerhøgskole siden 1963 - de siste årene som bibliotekleder. Hun har tidligere arbeidet ved Kristiansand folkebibliotek og Statens bibliotektilsyn. Hun har sin utdannelse fra Statens bibliotekhøgskole.

Forsøksvirksomheten

Nye lokaler, nye skoleplaner og ny forsøkslov var 50-årenes jordsmønn i norsk lærerutdanning. Ut fra dette vekstpotensialet fikk vi nye og utradisjonelle studietilbud. Den som vil tenke nytt, må tenke grunnleggende; søke bakom formaliteter, tilvante begreper og pensa. Olaf Larsen summerer opp erfaringene fra to tiårs nybrotsarbeid ved KLH.

Førsteamenuensis Olaf Larsen kom som nyutdannet lektor til Kristiansand lærerhøgskole høsten 1949. Han ble avdelingsleder for forskolelæreravdelingen i 1975. Larsen var i 1965 - 67 i Afghanistan for UNESCO. Her var han med i et internasjonalt team som bygget opp et akademi for utdanning av lærere for lærerskoler. Han har også vært formann i Forsøksrådet for skoleverket i en ti årsperiode. Larsen har en magister-grad i pedagogikk fra Universitet i Oslo samt en MA grad i education fra University of Wisconsin samt lærerprøven fra 1944.

Vidareutdanning i pedagogisk rettleiding

Etter krigen oppsto snart behovet for ei utdanning spesielt for dei som skulle rettleie lærerstudentane i praksis. Læreplanane var nye, arbeidsmåtane skulle fornyast, og mange av øvingslærarane var ferske. Og studentane var - som alltid? - kritiske til samsvaret mellom praksisundervisninga og dei pedagogiske teoriane. Torgeir Bue var med å drive dette tilbodet fram, og fortel her om planlegging og gjennomføring gjennom 14 år. Reidar Ringereide tek opp tråden og opnar for perspektiv på ei desentralisert øvingslærarutdanning i framtida.

Torgeir Bue tok lærerprøva i 1940 og hadde praksis frå fleire skolar då han i 1948 blei tilsett ved Kristiansand off. lærarskule. Han blei styrar av øvingsskulen i 1952. Bue har skrive ei lang rekke artiklar og bøker. Han gjekk av med pensjon i 1976. Bue har kongens fortensemmedalje i gull.

Reidar Ringereide blei tilsett som øvingslærar på statsøvingsskulen i 1965 som øvingslærar. Han overtok undervisninga i pedagogisk veiledning etter Torgeir Bue i 1972. Han er nå praksisrettleiar ved KLH.

Rune Birkeland

Spadestikk i historia

Åndsimpulsar frå Holt Seminar

Rektor Olaf Jansen gav i "Kristiansand Lærerskole" eit verdifullt hundreårsbilete av lærarseminaret for Kristiansand stift.¹ Med dokumentasjon i offentlege skriv og protokollar teikna han eit heilskapsbilete av institusjonen som voks fram. For oss fell det naturleg i høgare grad å fokusere åndsimpulsane i ei fjern pedagogisk fortid. Med eit biletet frå arkeologien bed artikkelforfattaren lesaren om å følgje spade og skei ned i avleiringane. Er lykka god, kan vi støyte på pedagogiske pollen som vitnar om fortids voksterliv på Agder.

- Relevante spørsmål under spadestikka våre kan vere:
- Kva slag historisk epoke gjennomlevde folket?
  - Kva behov melde seg?
  - Kva svar måtte Holt seminar gje?

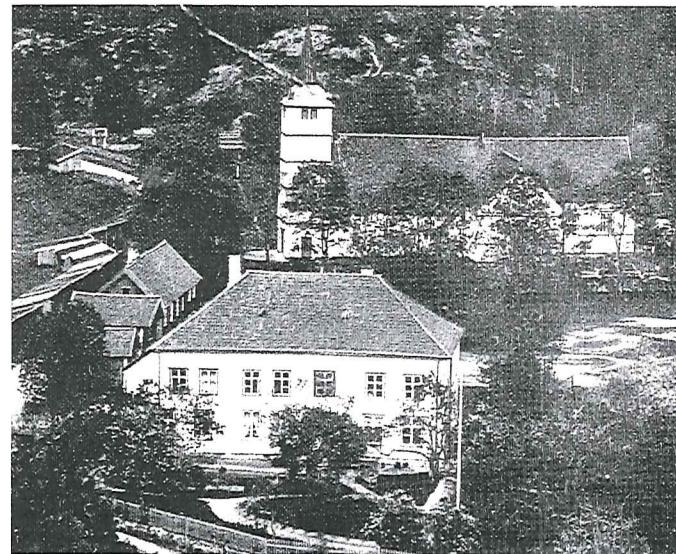
Tida og skolen

I 1839 starta lærarseminaret i Holt. Dei færraste av oss har eit realistisk biletet av den fattige kulturbakgrunnen i samtidia. Berre 25 år hadde gått sidan unionsoppløysinga, som kalla nasjonen til sjølvrealisering. Det var 2 år sidan formannskapslovene av 1837 gav grunnlag for eit gryande lokalt sjølvstyre.

Ingen siterte på denne tid Henrik Ibsen. Heller ikkje kunne det skapast høgtid og fest ved Griegs norske dansar. Like nyttelaust ville det vere å kalle på Ivar Aasen eller Vinje, Landstad og L.M. Lindeman.

Leitar vi i boksamlinga frå Holt seminar, ser vi og kor liten brøk av bøkene som der er norske, medan den danske arven ruver, ved sida av tyske og andre nordvest-europeiske innslag.

Allmugeskolen stod heller ikkje sterkt i folks omdømme. Idealkravet var ein fast-skole ved kvar "hovudkyrkje". Elles var det omgangsskolar med kort undervisningstid, sparsamt undervisningsmateriell og lærarar som lite pedagogisk rettleiing hadde fått. Holt hadde heldigvis eit positivt tillegg i og med fast-skolen ved Nes jernverk, der kulturpersonlegdomen Jacob

Holt seminar ved hundreårsskiftet.

Aall hadde ansvaret. Men då Andreas Faye vart innsett som sokneprest i Holt i 1833, heldt biskopen samstundes visitas og gjesta fast-skolen i bygda nær prestegarden, lite glad over det han såg:

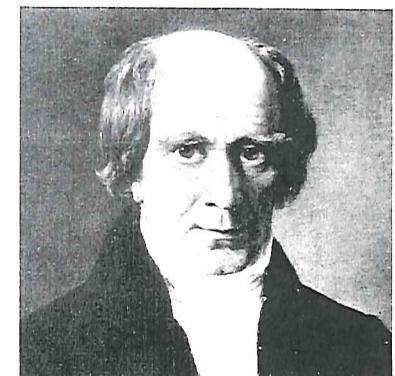
"Vil man lære hvorledes en skole ikke skal være indrettet, saa besøge man denne skole. Det er ubegribeligt at en skole som ligg i et par 100 skridt fra prestegaarden, kan være saa slet. Jeg paalægger hr. Faye som pligt at have stadigt tilsyn med denne skole."²

Dagen etter måtte Faye som opplysningsinteressert ny prest gå mot folkefleitalet. Bygda ønskte å redusere undervisningstida i allmugeskolen og halvere lærarlønene, og prosten ville bøye seg for majoriteten. Men Faye hadde sterke argument og vann. Eit tilbakeslag for skolen var avparert. Holt kunne 5-7 år seinare bli praksisbygd for offentleg lærarutdanning.

Då lærarseminaret starta opp i Holt, var allmugeskolen i all hovudsak ein kyrkjeskole. Røtene sine hadde han i den 100 år gamle konfirmasjonsforordninga av 1736 og forordninga av 23. januar 1739 om allmugeskolen på landet. At soknepresten hadde eit hovudansvar, kling tydeleg igjennom i biskop Matthias Sigwardts formaning til Faye, som vi har sitert ovanfor.

Men i lengda kunne ikkje innhaldet i den norske allmugeskolen avgrensast til det strengt religiøse. Nasjonale tankar gjorde seg etter kvart sterkare gjeldande i landet. Og Hans

Jernverkseigar Jacob Aall hadde ansvaret for fast-skolen ved Nes jernverk. Biskopen påla Andreas Faye å ha tilsyn med denne skolen.

Oijenaleri av Adam Müller 1836

Nielsen Hauge hadde ved sida av den religiøse verksemda si også førebudd økonomisk, sosial og politisk aktivitet i breie lag av folket. Tida låg open for ei menneskeleg og nasjonal vekking med religiøs forteikn.

Ein sterk åndsimpuls kom til Norden med romantikken. For vårt land fekk det mykje å seie at den prestegenerasjonen som dominerte i tiåra rundt 1840-50, hadde teke imot mange Grundtvig-impulsar. Desse kom på det dogmatiske feltet, der 1. og 3. trudomsartikkelen talde sterkare med i eit samla credo. Men det galdt og sakramenta, som fekk større plass i folkekirkja. Det historiske perspektivet gav meinung til oppsedingskristendom og tradisjon. Når desse prestane måtte ta del i kunnskapsformidling som gjekk ut over rein kristendomskunnskap, vart ikkje dette noko problem for dei.

For den einskilde vart målet å kunne vere "som han sprang i Guds tanke frem!" For **folket** måtte noko liknande gjere seg gjeldande: Å finne fram til den gudgjevne eigenart. I dette åndsarbeidet måtte skolen finne sin plass.

Andreas Faye var styrar av Holt seminar dei 22 første åra etter 1839. Før han 31 år gammal kom som sokneprest til Holt i 1833, hadde han etter det teologiske studiet vore lærar ved borgarskolen i Arendal og arbeidd med historielærerbøker, personalhistorie og folklore. I 1833 brøytte han veg for mykje av det nye som var i emning, med å gje ut "Norske Folkesagn". Då hadde han på førehand ute i Europa møtt ei rekke representantar for nyare straumdrag i tida.

Andreas Faye var styrar av Holt seminar dei 22 første åra etter 1839. Før han 31 år gammal kom som sokneprest til Holt i 1833, hadde han etter det teologiske studiet vore lærar ved borgarskolen i Arendal og arbeidd med historielærerbøker, personalhistorie og folklore.

I åra framover vart det brevveksling mellom Faye og nye samlarar som Jørgen Moe og P.Ch. Asbjørnsen. Alt tidlegare hadde Faye vore med å grunnlegg Arendal museum og bibliotek. Han tok med seg desse kultur-interessene då han flytte til Holt. Ved sida av oppgåvene som sokneprest og som sosial-politisk engasjert seminarstyrar i Holt vart det likevel det historiske arbeidet som kom til å beslaglegge mest fritid og mange nattetimer for Faye. Gjennom ein tiårsperiode fram til Jacob Aall døyde i 1844, er samarbeidet mellom desse to eit særsyn i norsk kulturhistorie. Det var på denne tid at Jacob Aall gjorde ferdig ei meir folkeleg omsetjing av "Heimskringla" og dessutan sagaene om kongane Sverre og Håkon Håkonsson. Det var til Faye han overlet å skrive forord og gje ut siste delen av verdifulle "Erindringer som bidrag til Norges historie fra 1800-1815".

".... og mangen vinternat brændte lampen ned i det fornemme bibliotek paa Nes jernwerk inden den gamle herre fulgte presten til slæden og siden fra vinduet lyttet til domkjellernes hendøende velklang."

Fayes faglege bakgrunn var det teologiske studiet i 1820-åra. Dette fall i ei tid då universitetslærarane tok markert avstand frå rasjonalismen, hadde sympati for **Grundtvig** og kjende seg heime i eit historisk bibelsyn. Derfor fall det og naturleg for Faye å møte som representant på dei to første skandinaviske kyrkjemøta [København 1857, Lund 1859].⁴ Der vart det historiske perspektivet sterkt understreka. På første møtet tala

Grundtvig sjølv om "det levende Ord". Faye var ein av dei norske som bar fram helsing til den danske åndshøvdingen.

Andreas Faye og Holt seminar

Då Kyrkje- og undervisningsdepartementet valde stad for eit lærarseminar på Agder, knytte dette seg også saman med personvalet.⁵ På grunn av Fayes kvalifikasjoner la departementet seminar til Holt. Men korleis skulle Faye på best mogeleg måte få nyttiggjort bakgrunnen sin i skolearbeidet?

Eit av spadestikka våre hamnar i ei lærebok: "Almueskolen eller vink til at opdrage og undervise børn" (1853). Faye skriv der bl.a. at så sentralt som kristendomsundervisninga står i allmugeskolen, er det ei viktig sak å finne fram til føremålstenleg undervisningsform:⁶

"At give de smaa uden videre katechismen eller endog Pontoppidans forklaring eller en anden lærebok ihende og nøde dem til - ofte under taarer - at puppe udenad noget som de aldeles ikke forstaaee, er vel en ikke sjeldan, men forkastelig maade at undervise paa."

Barn i sitt sjuande år skjønar ikkje enda bokspråket. Heller ikkje er katekisasjonar vegen. Nei,

"religionsundervisningen for smabørn bør stedse være mundtlig, derhos livlig, fattelig, anskuelig og afvexlende, idet læreren snart fortæller, snart taler med børnene om det fortalte, snart prøver om de fatte og mindes det meddelte."

Faye tok rett nok ikkje til orde for å avskaffe Pontoppidans forklaring. Likevel er undervisningslæra hans revolusjonerande tenking om kristendomsformidling til barn. Ikke slik å forstå at Faye var den første som var inne på nye undervisningsideal, eller at han i vårt land stod alene. Men som prest og praktisk skolemann med filosofisk skolering nyttta han på ein særleg fruktbar måte tilfang frå mange kjelder. Under omskapingsprosessen i allmugeskolen vart han ein katalysator som tida og skolen trond. Og han hadde stor nok autoritet til å bli høyrd.

Impulsen frå Ole Vig

Det var frå 1852 at Ole Vig gav ut tidsskriftet "Den norske folkeskole", organet som i klårform artikulerte dei pedagogiske ideane frå Grundtvig, tilpassa norske forhold. På mange måtar stimulerte Vig og tidsskriftet hans ei nasjonal-romantisk vekkingsbølgje her i landet.

Titelblad frå utgåva av 1737

Biskop Erik Pontoppidan's forklaring til Luthers katekismus var grunnpilaren i kristendomsundervisninga i 150 år.

Nettverket av impulsar som førte til reform i skolen, kan til ein viss grad kartleggast. Særleg viktig har tidsskrift-arbeidet vore. Der meldte nybrotstankane seg med engasjement og flittig gjentak - særleg når det var eit vanemønster i undervisninga som dei pedagogisk vakte ønskte å bryte.

Ole Vig var hovud-redaktør av to publikasjonar: Opplysnings-skriftet "Folkevennen" frå 1852 og det pedagogiske skriften "Den norske folkeskole" frå same året. Ved Ole Vigs død i 1857 veit vi at "Folkevennen" hadde 2972 abonnentar (i 1861 ca. 4000), alle ordna prostvis og med namn.⁷ Under Holt prestegjeld med Tvedstrand by finn vi 16 abonnentar, av dei "sogneprest A. Faye, kirkesanger A. Feragen, jernverkseier N. Aall, Holt skolelærerforening og Holt skolelærerseminarium".

"Den norske folkeskole" nådde opp i 700 abonnentar i Ole Vigs periode (1852-56), medan det i Feragens redaktørtid (1858-64) nådde 1100, også dette tidsskriftet hadde mange kollektive lesarar/tingarar.⁸ Berre sporadisk kjenner vi namnet på tingarane til dette siste tidsskriftet. Men sidan målgruppa først og fremst er dei skoleansvarlege, undertar det oss ikkje at seminarbiblioteket på Holt har "Den norske folkeskole". Seinare, etter Ole Vigs død, fører to lærarar frå seminaret redaktørstafetten vidare (Feragen og Bergh). I Kristiansand off. bibliotek har dei eit eksemplar av tidsskriftet antikvarisk etter ein tredje lærar ved seminaret (P.A. Skjefveland).

I dei første årgangane av "Folkevennen" viser Ole Vig til det parallele tidsskriftet "Budstikken", som den danske grundtvigianarpresten F. E. Boisen gav ut i Slesvig, særleg når ein skulle arbeide for "det levende Ord" og "bibel-fortelling først" og "moders mål som til hjertet går".

Feragen og Bergh
Andreas Feragen tok eksamen ved Holt seminar i 1843, og vart tre år deretter kyrkjesongar i Holt. Han bygde då opp øvingsopp-læringa for seminaristane, og "ter regnes som en av det 19. århundredes mest fremskutte, for ikke å si den mest fremskutte representant for de seminaristutdannede lærere i den norske folkeskole".⁹

Gerhard Gunnerus Bergh var teolog med sterke musikalske interesser, frå 1858-62 andrelærar ved Holt seminar. Då Ole Vig døydde og Feragen og Bergh tok over redigeringa av "Den norske folkeskole", var det tydeleg at dei ville følge Vigs pedagogiske linje. Som Vig hadde dei fast tilgjenge til det danske "Budstikken" og henta inspirasjon derifra.

Som Faye er Feragen oppteken av den pedagogiske forteljinga:

"Vi vil begynne Kristendomsundervisningen med bibelske fortellinger? Ikke sandt? Vi vil foreträkke dem for de saakaldte katekisasjoner, der har tilformaa paa tysk fornuftig vis at udpine af barnets egen hjerne gjennem mange spørgsmaal og vendinger det, der ligger lysleven-de aabenbaret for os i Guds hellige Ord. Ja, det vil vi, og

ikke i vor forstandighed bære os ad som den vise, der ved høilys dag gik med lygte midt iblandt folkevrimmelen for at opsøge et menneske."

Katekisasjonen skal nok komme til sin rett, skriv Feragen, men vi skal ikkje misbruке den til å keie barna og plage oss sjølv. Når barna seinare får bibelhistorisk bok i hand, bør ikkje dette siktet mot ordrett utabokslæring, endå om språkføringa kan vere folkeleg. "Det er let at indse," skriv han, "at en gjengivelse av forteljinga med egne ord dog altid er den sikreste borgen for at barnet virkelig har tilegnet sig historien, og ei blot lært en sammenhengende ordrække udenad."

I perioden 1858-64 (Feragen/Berghs redaktørtid) gjev tidsskriftet materiale til å vurdere det pedagogiske miljøet ved Holt seminar. Ikkje berre er det to av lærarane ved seminaret som gjev profil til tidsskriftet gjennom ein 6-7-årsperiode, men andre kjelder viser at fleire av lærarane fell inn i same pedagogiske toneart:

Leiaren av seminaret 1839-61, Andreas Faye, er nemnd tidlegare. Vidare fell det naturlig å tenkje på teologen Christian Grønbeck Døderlein (andrelærar ved seminaret 1846-56, seinare styrar av Asker seminar). Den landskjende seminareleven hans frå Holt-perioden, stortemplaren i I.O.G.T. Torjus Hanssen, skriv i utrykte memoarar om grundtvigske synspunkt som han har teke med seg vidare i livet, og som han glad takkar Døderleins klare undervisning for.¹⁰

Som reformpedagog visste Feragen at konservativ holdning hos foreldre bremsa fornyinga i skolen. Mønsteret i eigen skolegang kjende dei, og dette kunne dei lettast støtte og føre vidare hos barna. Men det same gjorde seg og gjeldande hos lærarar som med liten kunnskap kopierte si eiga skolefortid. Spørjing og høyring ut frå ei hjelpebok berga mang ein hjelpelaus omgangsskolelærar gjennom kvardagen. Feragen/Bergh sorgde i denne situasjonen for å la tidsskriftet "Den norske folkeskole" verte engasjert på alle felt der prestisjen til læraren og skolen burde styrkast. Det galldt å få lærarar med skikkeleg utdanning for yrket. Det vart skrive om lærarløner som måtte aukast, skolelokale som måtte bli meir tiltalande og formålstenlege. Dei kravde at undervisningsmidlane måtte betrast, at boksamlingar vart bygde opp osb. I nærmiljøet sitt gjorde redaktørane personlege framstøyt, formidla så resultatet til lesarane og tok seinare inn rapportar frå andre distrikt.

Skulle ein nå fram med reformer, var det mange samarbeidsvegar ein kunne gå. Ikkje minst viktig måtte det vere å utvikle eit godt samarbeid mellom skole og heim. I programartikkelen i første nummeret sitt (1858) presiserer Feragen at det er "opdragelsen i hjemmet og skolen vort blad vil dreie sig om, og om den sag vil vi gjerne tale til og med hverandre, vi som dele arbeide og ansvar med hensyn til børneundervisningen, vi mene foreldre, børnelærere og præster."

I ein artikkel same året om "den første undervisning i læsning" gjev Feragen indirekte eit levande bilet av kontakten mellom skole og heim:

"Når jeg efter endt skoletid om eftermiddagen tager en lidet fodtur, ser jeg undertiden ind snart til en, snart til en anden af mine skolebarns foreldre."

Føremålet er ein prat om barna og læringsprosessen. Konkret tek han oss med på besøk til ei husmannsfamilie, der ei jente i førskolealder - pressa av den lese-flinke mora - sit og strevar med bokstavane. Gjennom ein dialog mellom lærar og mor blir det kasta lys over gammal og ny lesemetodikk, og eit lystbetont samarbeid tek form, der også far til jenta kan bli med.

Alt i 1847 - eitt år etter at Feragen kom til Holt som lærar og kyrkjessongar - var han hovudmann i stiftinga av eit lærarlag i bygda, og sytte også for eit felleslag av lærarar i prostiet.¹¹

"Den norske folkeskole" gjev ei rekke referat frå lærarmøte på Agder og rundt i landet. Her får ein avgjort det inntrykket at Feragen også på dette feltet medvite fører vidare Ole Vigs skolepolitiske aktivitet. I dei sju årgangane til Feragen får lesarane langt over hundre "skole-etterretninger", også med utanlandske innslag. Og i same perioden finn vi referat frå eit halvt hundre "skolelærerforhandlinger". Såleis gjev tidsskriftet i 1858 fyldig referat frå eit stift-lærarmøte i Kristiansand, der Feragen er ordstyrar. Sentralt står diskusjonen om kristendomslærebøker og lesebøker.

Dette var 5 år før Jensens lesebok låg føre, og der Feragen var Jensens medarbeidar. Det har i ettertid ofte vore smilt over skolestyre som innførte P.A. Jensens "Lesebog for Folkeskolen og Folkehjemmet" (1863) etter at eventyra var overklistra. I 1864 gjev Feragen ei fyldig positiv vurdering av publikasjonen "Askeladden". Dette er ei samling av utvalde eventyr og segner for barn som tre lærarar gav ut, to av desse tidlegare seminaristar frå Holt.

Feragen viser til modningsprosessen hos barn. Prøv deg med ei såkalla "forstandsoving" på eit 5-6 år gammalt barn, med logisk resonnement om årsak og verknad, og det heile fell dødt til jorda, medan det motsette skjer når du matar barnefantasiem med forteljing ....

"om blomstene på marken, hvorledes de venligt bukke til hverandre, ser op mod himmelen og smiler; fortæl om trær og fugler, om livet i skog, i mark og enge, gi tingene liv, lad blomst, trær og fugler tale med hverandre, lad bekken danse og le, lad granskogen sukke når høstvinden går over den..."

I "Tilbagesyn paa mit liv" fortel Feragen om dei spartanske tilhøva på fast-skolen i Holt då han i 1846 overtok posten. Som eine-lærar måtte han delvis nytte den såkalla innbyrdes undervisningsmetoden, der dei vidarekomme barna etter tur vart nytta som medhjelparar. Til 70 barn hadde han eit rom som var 19 fot langt, 15 1/2 fot breitt og 7 1/2 fot høgt!

"Skjønt jeg meget snart fik anbragt en aabning med lem i taget, og ventiler i et par vinduesruder, blev dog ofte luften saa kvalm og fuld af damp at det randt ned ad væggene og dryppede af taget, og naar døren aabnedes, stod der ud gau som af et fjøs."

Etter eit slikt fireårig dampbad, lykkast det for Feragen med ivrig støtte frå Faye å få skolekommisjonen (skolestyret) med på ei monaleg utviding. Men då var elevflokkon rett nok auka til 80!

Inkje under at "Den norske folkeskole" måtte ta opp skolebygg-saka generelt, og at dette gjekk saman med arbeidet for å få fleire fast-skolar. Argumenta var at det ville stimulere tilgangen på kvalifiserte lærarar, og at det ville lette arbeidet med å få betre undervisningsmidlar, når ein ikkje trøng å flytte det frå stad til stad. Inn i denne samanhengen går og Feragens iver etter å få oppretta boksamlingar ved fast-skolane.

Skoleboksamlingar og etterutdanning

I 1858 skriv ein innsendar om "nytten af et børnebibliotek i forbindelse med almueskolen." Han har konstruktive tankar. Eit variert utval av bøker må stimulere barna og også etter skolealderen gjøre dei glade i å lese. Han avsluttar innlegget med eit framlegg på 50 eksemplar. Feragen utdjupar deretter ideen med eigne røynsler. Han fortel konkret om opptaket sitt til skoleboksamling i Holt to år tidlegare. Der har foreldra samla inn pengar til eit første innkjøp.

Nokre år seinare kan Feragen melde om nye bokinnkjøp. Tiltaket har vore ein stor suksess. For framtida skal derfor den offentlege skolekassa yte fast tilskot til drift og innkjøp av bøker til skoleboksamlinga. Så ofte det byd seg naturleg høve, trykker Feragen liste over bøker som er innkjøpte og gir boksamlinga har fått. Meldingar frå andre kantar av landet tek han også inn i tidsskriftet for å stimulere saka.

Noko seinare skriv Feragen om "Skolelærerens bogsamling". Han peikar på dei store folkeopplysnings-oppgåvene som skolen har, kor viktig det er for læraren å utvide kunnskapane sine på dei ymse fagområde, men også å vinne betre psykologisk og pedagogisk innsikt, både gjennom lesing og røynsle i arbeidet med barn.

Når no Feragen i 1863 set opp ei fyldigare og oppdatert bokliste, tenker han særleg på den delen (over halvparten) av den norske allmuglærerstanden "som ikke har modtaget sin uddannelse ved vore stiftseminarier". Frå desse lærarane har Feragen fått vedvarende oppmodingar om hjelp. Og det blir ei fyldig rettleiing han kjem dei i møte med.

I same årgangen (1863) fører Feragen vidare tanken om etterutdanning for lærarane ved artikkelen "Et middel til læreres videre uddannelse for sit kald". I lærarmøte for Christiania stift har deltakarar m.a. teke til orde for påhøyring. Lærarar i arbeid må få korrektiv ved å observere den undervisninga andre gjev. Det er derfor stor skade, skriv Feragen, at ein ei nekta løyve til å nytte eit slikt middel:

"Hvorfor henstivner saa mange lærer i tilvante former, forfader til pedanteri og ubielighed, ja ikke sjeldent, uden at vide af det, til varner og egenheder, der er baade utækkelige og støden-de? Fordi de bestandig - aar for aar - bare høre og se sig selv og aldrig faa leilighet til at overvære andre læreres undervisning i skolen."

Og han gjer konkret framlegg om månadsfridagar for læraren til å gjeste andre skolar innan prestegjeldet eller prostiet for å kunne høre på andres undervisning. Etter 2-3 gjensidige gjestingar vil

Feragen så ha ei samkomme av lærarane utanfor skoletid. Der skal dei samtale om røynslene sine.

Feragen avrundar artikkelen med å fortelje om sine eigne positive opplevelsar ved ei gjesting i Christiania - ved allmugeskolen i Møllergata, i dei nedre klassane ved Nissens gutteskole, i Søndagsskolen og på eit par skolar i Asker. Men med endå større glede skriv han om ei fire-dagars gjesting i Kragerø, der Frederik Hougen er klokkar og førstelærar. Ikkje minst imponert er Feragen over den forteljargleda som han her møter hos lærar og elevar i kristendomskunnskap og historie. Songen fungerer og som eit sosialisering verkemiddel, og knyter sterke band mellom skole og kyrkje.

Songen som pedagogisk verkemiddel

Songen får ein ikkje gå stilleståande framom når ein nærmar seg gamle Holt seminar. Allmugeskolen før 1860 var som nemnt i utgangspunktet ein kyrkjeskole. Og dei som fekk eksamen frå seminarret, hadde i og med betre utdanning enn andre lærarar, førerett på kyrkjesongar- og lærarstillingane ved fast-skolen i kyrkjekrinsane. At songfaget då måtte få romsleg plass i skolen, var naturleg. Timeplanen frå Holt seminar i 1841 hadde tre timer song i første og fem timer i veka i andre klasse!

Gerhard G. Berg andrelærar ved Holt seminar, gav i 1858 ut "Sangbog for de norske almueskoler". Boka kom seinare i fleire reviderte utgåver. I "Den norske folkeskole" i 1859 presenterer Bergh sjølv boka: "Om sang tror jeg at den er af meget stor betydning for livet i skolen." Han nemner ei rekke positive eigenskapar som songen har, og han legg til:

"Hvem kan også forglemme at poesien saa godt som aldrig udspringer fra almuen eller kommer i berørelse med almuen uden ledsgaget af sang? Digtingen låner fra tonen ny kraft for sin vinge. Sangen er det som gjør poesien folkekjær. Derfor bør enhver der vil arbeide for folkets vel i flere retninger - altsaa også enhver almueskolens lærer - agte sangen for en viktig undervisning og en nyttig beskjeftegelse i skolen."

Boka har koralar, kyrkjesvar (som barna bør lære å ta del i under gudstenesta saman med kyrkjesongaren), dessutan songar med to- eller tresstemig sats. Interessant er det å observere at Bergh har teke med fem av "de saakaldte lutherske eller gamle salmemelodier." Han viser til restaureringsarbeidet som kordirigenten og songpedagogen Joh. D. Behrens har utført:

"Jeg anser dem for bedre i enhver henseende end de stive og temmelig døsige Choraler, og desuden nærer det haab at de etter om nogen tid ville gjenvinde sin gamle plads i kirken."

I så måte var seminarlæraren i Holt romslege hundre år før si tid!

Etter den nye skoleloven av 1860 kunne fagkrinsen gradvis utvidast i skolen. Her kom som kjent Jensens lesebok (1863) til å spele ei viktig rolle. Feragen vart i 1862 med i kommisjonen som vurderte leseboka, og ytte sjølv dessutan positive tilskot på naturfagfeltet. Med det romslege heilskapsynet og den pedagogiske autoriteten han åtte, var det eit lykkeleg grep å plassere Feragen i kommisjonen. Impulsane han gav, gjekk både

utover gjennom kommisjonsarbeidet og innover til øvingsskolen og seminaret i Holt. Nye fagområde som sterke kom med både i seminar og allmugeskole var orienteringsfag og naturfag.

Kva profil hadde Holt seminar?

Ein allmugeskolelærar skriv i 1859 til venen Per Eiesland som då går på Holt seminar: Brevskrivaren åtvarar mot Grundtvig og dei farlege sympatisørane hans i vårt land - også på Holt.¹²⁾

"Betenk hvor sødelig en Wexels kan sove nu, efter at han har opfundet at omvendelse efter deden finder sted; betenk hvor roligt en Grundtvig kan slumre, etter at han har gjort den vigtige opdagelse at daaben er det eneste gjenfødelsesmiddel og at alle som ere debte, virkelig ere og forblive gjenfødte."

Dette er på eit tidspunkt då prestelærarane Gisle Johnson og Carl Paul Caspari tek til å vinne gehør ute i folket i kampen mot Grundtvig-farga teologi. Er det angst for kjetteri som gjev brevskrivaren på Agder misvisande førestellingar om Holt? Eller har lærarseminaret faktisk gjennom sine første 20 år teologisk og pedagogisk markert seg med avstand frå den pontoppidanske arven?

Vi er her attende til spørsmål vi innleiingsvis stilte oss i denne artikkelen, og vi vil no direkte og indirekte la nokre seminaristar frå Holt tre fram i sørklyset, og sjå kva dei kom til å stå for kvar på sitt område.

Per Eiesland var i 1860 ferdig på Holt seminar. Han sette alt same året i gang eit vidaregåande kurs for ungdomar i heimbygda Fjotland. Kurset hadde ein vid fagkrins, og går inn i den folkeopplysningsbølgja som fann ulike kanalar i 1850/60-åra. Dei nære tildriv til dette oppaket kan vere mange, men det fell naturleg å tolke inn det aktive opplysningsmiljøet på Holt. Eiesland studerte seinare teologi og vart ein kjend prest med sterke sosial-politiske interesser. Etid var han stortingsmann.

Johan T. N. Storaker og Ole Fuglestvedt ga i 1881 ut ei segnsamling: "Folkesagn fra Lister og Mandals amt".¹³⁾ Dei hadde vore Faye elevar 1856-58 og 1859-61 og må ha kjent og vorte inspirerte av det folkloristiske arbeidet til Faye og av miljøet på Holt. Storaker vart styrar av ein skole i Søgne for omgangsskolelærarar. Han er høgt vyrdd i ettertid for det verdifulle folkloristiske arbeidet sitt.

Simon Knutsen og Lars M. Bentsen.

I 1864 kom det ut tre publikasjoner som alle tok sikte på å stimulere undervisninga i allmugeskolen, nemleg: "Børnesange for skole og hjem", "Askeladden. Udalgte eventyr og sagn til læsning for børn" og "Bibel- og kirkehistoriske salmer og sange for skole og hjem".

Av dei tre utgjevarane som samarbeidde, var to tidlegare elevar frå Holt. Det er Lars M. Bentsen frå Birkenes og Simon Knutsen frå

I 1864 kom det ut tre publikasjoner som alle tok sikte på å stimulere undervisningen i allmugeskolen. Av dei tre utgjevarane som samarbeidde, var to tidlegare elevar på Holt.

Udgjorte af

Simon Knutsen, Lars M. Bentsen, A. Juhusson,
Stoftearere.

I.

Christiania.
B. M. Bentsens Forlag.
1864.

Sannidal. [Den tredje var Andreas Johnsson, seminarist fra Tromsø seminar]. Alle tre førte ein lett penn. Dei to siste losa "Den norske folkeskole" vidare etter at Feragen i 1864 sluttet som utgjevar.

Lars M. Bentsen kom i meir direkte kontakt med grundtvigske krinsar i Christiania og østfold-området og seinare med danske folkehøgskolar. I 1868 skipa han saman med trønderen Konrad Foosnæs første folkehøgskolen i Trøndelag, vart seinare stortingsmann og sat i Kyrkle- og undervisningskomiteen. Saman med Foosnæs gav han ut songbok til bruk i folkehøgskolen.

"Børnesange for skole og hjem" (1864) kom i ei rekke opplag, og var fram til og med 5. opplag trykt i 50.000 eks. 6. oppl. kom i 1878. Profilen på denne velbrukte boka er frapperande. Utgåva frå 1864 har 77 nr., derav 18 nr. av Grundtvig, 5 av Wergeland, 4 av Welhaven, 3 av Edv. Storm, 2 av Ingemann, Tegnér, Aasen, Bjerregaard og A. Munch, 1 av O. Vig, Bjørnson, Franzén, J. Moe, Frimann, Riis, Runeberg, Oehlenschläger, Evald.....

Det nordiske preget er påfallende. Utgjevarane har og hatt eit utrulig sikkert grep då dei valde ut salmar og songar av samtidige forfattarar. Ikkje minst gjeld dette Grundtvig-songane som nessten utan unntak lever vidare 125 år seinare.

"Bibel- og kirkehistoriske salmer og sange for skole og hjem" kom og i fleire opplag. I dette heftet markerer utgjevarane ein pedagogisk-metodisk profil som innbyr til nærmare ettertanke. Det heiter i forordet at

"Gode, barnlige bibel- og kirkehistoriske salmer og sange er, især naar de synges afvekslende med fortælling og samtale over inneholtet, et herligt middel ikke blot til at indprænte den hellige historie i barnets hukommelse, men formelig til at gjøre den tiltalende og kjer for barnehjertet".

Utgjevarane peikar så på inspirasjonskjelda si, den danske pedagogen og presten P. O. Boisen, som 11 år tidlegare har gjeve ut den beste samlinga av dette slaget som dei kjenner til.¹⁴ Det er eit utdrag av denne samlinga dei tre nordmennene har laga, men med påplussing av to nummer frå Grundtvigs "Festsalmer".

Går ein i dag til "bokmuseet" frå Holt, som er tilgjengeleg på Kristiansand lærarhøgskole, kan ein finne Boisens songbok i fin, men sliten innbinding. Mange må ha nyttat seg av den i Holt-perioden.

"Askeladden" kom og i fleire opplag. Vi har tidlegare stogga ved Feragens melding i "Den norske folkeskole" av denne segn- og eventyrsamlinga. Fantasi og kjensemliv blir stimulert hos barnet når det opplever den levande eventyrforteljinga.

Torju Hanssen var elev ved Holt Seminar frå 1853-55. Seinare vart han kyrkjesongar i Landvik ved Grimstad. Gjennom 17 år var han stortemplar i IOGT.

I utrykte memoarar¹⁵ gjev Torju Hanssen eit levande bilet av dei to åra sine på Holt seminar. Den presenterer han Faye som "den bekjente historiker". For elevane ved seminaret var Faye ein kjærleg, god far og ein praktisk lærar som lærde elevane det som passa for skolen og gav rettleiing for det arbeidet dei skulle inn i.

Torju Hanssen var elev ved Holt seminar 1853-55. Han tok med seg den pedagogiske nasjonalromantikken ut i skolen. Han var sjølsagt langt frå aleine, men han ruvde meir enn dei fleste. Han var lærar og kyrkjesongar i Landvik i over 62 år.

Han fordjupa seg ikkje i dogmatiske spørsmål. Seminaret hadde ei større boksamling, og Faye gav elevane god rettleiing i å finne fram til bøker som kunne gje dei impulsar til vidare utvikling.¹⁶

Med stor interesse blar vi då gjennom utlånsprotokollen frå Holt-boksamlinga. I Torju Hanssen-rubrikken finn vi ca. 50 utlån gjennom dei to åra. Godt og vel halvparten gjeld kristendomskunnskap, hovudfaget både i seminaret og allmugeskolen. Bøkene Hanssen las, var spreidde på ulike disiplinar, kanskje med sterst vektlegging på bibelkunnskap og bibelhistorie. Luthers spirituelle bordtalar er med på lista. Vidare finn vi Hanna Winsnes: "Bibelhistorien utsat paa vers". A. J. Fleicher: "Christelige børnesange". "Fabler og sagor for barn" og A. Faye: "Landets ulykke og farligste fiende".

Det er ikkje meir enn rimeleg at den seinare stortemplaren i IOGT i memoarane positivt nemner Fayes engasjement i kampen mot brennevinnmisbruket i samfunnet.

I omtalen av andrelæraren ved seminaret, cand. theol. Christian Grønbech Døderlein, nemner Hanssen at dei i truslære nyttar "den omarbeide forteklaring" (der W.A. Wexels var ein av dei tre i komiteen). Hanssen¹⁷ skriv:

"Jeg mindes endnu - efter 57 aars forleb - mange av Døderleins mundtlige forteklaringer. Han var fuldt ud enig i "forteklaringens" svar paa spørsmålet om hvad Kristus forrettede da han nedfor til helvede, nemlig at han prædikede evangelium for aanderne som var i forvaring. For, sa han; Det ord prædikede forekommer mangfoldige ganger i bibelen, men aldri i betydningen aa forkynne forbannelse, og naar Jesus kom ind til aanderne, saa lyste jo selve evangeliet dem imøte. Naar jeg siden altid uten frygt har forkynnt saavel denne lære som at der kun er én gjenfødselse, nemlig den i daapen, saa har jeg Døderlein aa takke."

Om Feragen uttrykker Hanssen seg slik:

"Det har ubestridelig været en av Norges dygtigste lærere... Han var en god ven av Ole Vig, og jeg fikk gjennem Feragen de første gode indtryk av denne Norges ypperste folkelærer."

20 år etter seminartida fekk Torju Hanssen som kyrkjesongar i Landvik i særleg grad merke kva det kosta å vere trufast mot det kulturoppne kristendomssynet han tidleg hadde gjort til sitt. Han sørte på den tid kontakt med Viggo Ullmann, som hadde gått i gang med første folkehøgskolen på Agder i 1873. Dette skjedde i Austre Moland. Men Hanssen fekk i 1875 påskunda Ullmann til å flytte skolen sin til Landvik, og tok initiativ til å reise skolebygninga. Typisk nok gav dei staden namn etter Ole Vig (Vigmarken). Når dessutan både Viggo Ullmann og Torju Hanssen var venstrepolitisk engasjerte, måtte den hogreorienterte, ortodokse prost Salvesen slå alarm. Det gjekk så vidt i skolekommisjonen i Landvik våren 1876 at

"Kirkesanger Hanssen var av sognepresten bleven advaret mod den Grundtvigske lære og tilraadet enten at avsige sig sin post som kirkesanger og skolelærer eller at aholde sig fra at virke til Grundtvigianismens udbredelse."¹⁸

Tre-fire år seinare heiter det at "Hanssen endnu hyller den Grundtvigske lære og søger at udbude en især for ungdommen fordærvelig livsanskuelse." Formannen i skolekommisjonen -

dvs. presten - kan derfor ikkje tildele Hanssen vitnesbyrd for "Flid og duelighed" i lærararbeidet. Som ein konsekvens av manglande vitnesbyrd blir Torjus Hanssen ståande utan "Jaabæk-pengene" - lønstilllegg som han etter sin ansiennitet skulle ha rett på. Same grunngjeving følger ei tilsvarande nekting 9 år seinare, altså i 1885! Dette er samstundes med at Hanssen får det eine tillitsvervet etter det andre i bygda. Han blir formannskapsmedlem og varaordførar ei årekke, skipar godtemplarlosje og blir vald til stortemplar i IOGT. I desse åra stig han fram som den landskjen-de folketalaren.

Johan Falkberget har ein gong karakterisert han slik:

"Hans hode og ansikt var som hugget i marmor, trekkene klassiske, reisningen vitnet om stor myndighet, hærføreren og fanebæreren i én person. Aldri har jeg sett en mann té seg så høivisk. En gammelnorsk jarl."

Gjennom 25 år fungerte Torjus Hanssen som kyrkjesongar i ei kyrkje utan oppvarming. I 33 år leidde han salmesongen utan orgelfølgje. Då han kom til Landvik som forsongar, heldt han frå første tid "en rimelig rask tone" - slik han hadde lært av religions-lærar Døderlein på Holt seminar. Kyrkjefolket hang etter. "Det hørtes ikke godt ut, men jeg kunne ikke fire. Det måtte bli kirkefolket som fikk lære å følge med, og det lyktes," skriv Hanssen.

I memoarane sine kommenterer Hanssen arbeidet for folkehøg-skolen. Typisk er den konklusjonen han dreg:

"Det hører til mine kjærester minde at jeg voved mig i kamp for høiskolenes sak i Nedenes. Selv hadde jeg mange glad timé der, og mange unge fik her en oplevelse som de er taknemlig for. Den oplevelsen har drevet dem til å være virksomme for meget som er til gavn for hjemmene og vort kjære fedreland. (...)"

"Jeg var jo før varmt interesseret for den grundtvigske høiskole i Danmark og Norge. Skolen på Sagatun var jo allerede 10 år gammel, og nu, da jeg hørte at skolen [Ullmanns] var grundtvigsk, saa maate jeg jo hen aa høre paa undervisningen .... jeg glemmer vist aldri de timer jeg sad i skolestuen og hørte paa Ullmanns foredrag, eller de samtaler jeg hadde med denne begavede folkelærer."

Når Torjus Hanssen her nyttar honnorordet "folkelærer", kas-tar det samstundes lys over hans eigne ideal. Holt-miljøet har gjeve kveik og næring til så mange komponentar i eit ung sinn. Derfor kunne han vekse med oppgåvene, utvikle eit breitt oversyn og ikkje fortape seg i detaljane. Naturleg fell det å feste prefikset "folke-" til delkomponentane i den mangslungne gjerninga hans: folkeskolen, folkekirkja, folkehøgskolen, folkemålet, "Folkeforeninga"/venstre, "Folkehaabet"/folkeedruskap osb.

Den pedagogiske nasjonalromantikken, arven frå Holt, materialiserte seg ute i folket gjennom seminaristar som Torjus Hanssen. Han var langt frå åleine, men han ruvde meir enn dei fleste.

Konklusjonar

Slutningar ein dreg etter sporadiske observasjonar i Holt-miljøet, kan lett bli for bastante. Anna kjeldetilfang kan kaste lys over sider ved seminaret som i vår samanheng ikkje er komne fram, også når det gjeld dei første 25 år, der vi har halde oss. Andre åndsretningar ville bli synlege om vi saumfor seminar-åra frå 1864 til 1877. [Seminaret flytte som kjent til Kristiansand i 1877]. Då ville vi bl.a. frå 1863 av finne innverknad frå den venesæle Harald Arnesen som først var andrelærar og sidan styrar av seminaret. Han hadde sete under professorane Gisle Johnsons og C.P. Casparis kateter - Wexels' teologiske motpolar.

Ein av elevane har karakterisert Arnesen slik:

"Hans innflytelse på skolens elever var uten grense, og hans personlighets makt kanskje stundom større enn godt var. Trots hans ufortredne arbeid med at øve oss opp i selvstendig tenkning, var det ikke langt fra at vi anså ham som ufeilbar, og selv den mest tilfeldige ytting ble slukt som et orakel."¹⁹

Ein av Arnesens elevar frå tidlegare år var Asbjørn Knutson. Han vart i 1893 den første styraren av den kristelege ungdomsskolen på Notodden. Og ut ifrå denne knopp-skaut som kjent lærarskolen på Notodden med Bernt Støylen som styrar.

Jørgen Løvland og Arne Garborg er og seminaristar frå seinare år på Holt. Kvar av dei medverka til eit Norge i nasjonal utvikling, den eine som politkar, den andre som litterat og diktar. Begge var målmenn i sentrale posisjonar. Desse har det tidlegare vore skrive mykje om - også frå seminartida deira.

På mange måtar kjennest det som om Faye-perioden (1839-61) fell mellom to åndsperiodar. I litteraturhistoria har det noko patetisk vore tala om gullaldrar, først den danske då romantikken er på frammarsj, deretter den norske med "dei fire store" og overgangen til realismen. I vår samanheng er det mellomperioden som har særleg interesse, der det nystarta Holt seminar levde sitt liv. Saman med folket opplevde det ei sjøverkjemnings- og sjølvfordjupingstid, ei grotid som i neste omgang falda seg ut i ein kulturell skapingsprosess på mange område langt ut over litteraturen.

I denne voksterperioden har lærarane i barneskolen stått sentralt. Med små økonomiske midlar og fattigslege rammevilkår forvalta dei unge lærarseminara ein mangesidig evnerveserve som vanskeleg kan verdsettast høgt nok.

Ved Rolf Thesens doktordisputas over av-handlinga "Arne Garborg: Frå jærbu til europear" kom opposenten Olav Midttun med det ankomålet mot Thesens framstilling at han i for liten grad hadde granska lærarstanden i samtidia og den viktige rolla som lærarane spela i åndsliv og politikk frå 1850-åra og vidare framover.²⁰ Kjelder omkring Holt støttar opp om Midttuns refleksjonar.

Dei spadestikk vi her har teke, burde kunne bli mange fleire. Unge auge kunne trenge dju-

Jørgen Løvland er også seminarist frå Holt. Her er han fotografert på det siste statsråd i Stockholm i 1905.

pare ned, både på det lokalfeltet som Holt og Agder er, men også på spesialfelta barneskole; folkeopplysning og lærarutdanning på Agder.

Notar

1. Trykkeår 1951. Fullstendig tittel, sjå litteraturlista.
2. Referat etter protokollat ved visitasen.
3. Sitat frå Norsk biogr.leks. IV s.86 ved S.H. Finne-Grønn.
4. A. Skrondal: Grundtvig og Noreg. s. 151f.
5. O. Jansen: Kristiansand lærerskole (Oslo 1951) s.21ff.
6. A. Faye: Almueskolen. Chra. 1853. s.65.
7. Folkevennen 1857 s.188-235.
8. A. Feragen: Tilbagesyn på mit liv. Hamar 1904. s.60ff.
9. Einar Sigmund i Norsk biogr. leksikon.
10. Torjus Hanssen-arkivet i Aust-Agder arkivet. Maskinskr.mem. s. 23.
11. A. Feragen: Tilbagesyn. s.55.
12. Brev til Per Eiesland, datert 23. sept. 1859. Bygdebok/"lesebok" for Fjotland (1964) s.187.
13. Norsk biogr.leksikon og Halvorsens forfatterleksikon.
14. P.O. Boisen: Bibelske og historiske salmer og sange for skolen. Kbh. 1853.
15. Torjus Hanssens utrykte memoarar i T.H.-arkivet i Aust-Agder-arkivet.
16. Bibliotek-protokollar frå Holt seminar, no Arkivet i Kristiansand.
17. T. Hanssens utrykte memoarar i Aust-Agder-arkivet. s.23.
18. Biografiske data samla ved Kaare Knutson. Aust-Agder-arkivet.
19. T. Davidson i Jens Vevstad: Asbjørn Knutsen. s.39f. Oslo 1951.
20. Ida Stegane: Mot ei nynorsk litterær offentlegheit. s. 25f. Bergen 1984.

Litteraturliste

Olaf Jansen:	Kristiansand lærerskole gjennom 100 år.	Oslo 1951
Historielaget Dybvåg:	Dengang - på våre kanter. Årsskrift	Tvedstrand 1982
Landvik historielag:	Torjus Hanssen - en høvding og en tjener.	1986
	Minneskrift 150 år.	
A. Faye:	Almueskolen eller vink til at opdrage og undervise.	Christiania 1853
A. Faye:	Utrykt dagbok. Aust-Agder-arkivet,	Arendal
A. Feragen:	Tilbagesyn på mit liv.	Hamar 1904
Ole Vig 1852-1857:	"Folkevennen" Foreningen til folkeopplysningens fremme.	Christiania
A. Feragen og G. Berg	"Den norske folkeskole".	Arendal 1858 - 1864
Bull og Paasche:	Norges litteratur III.	Oslo 1932
Rune Birkeland:	Grundtvigs historieskriving og livssyn (Syn og Segn).	1962
Anders Skrondal:	Grundtvig og Noreg.	Bergen 1929
Anders Skrondal:	Grundtvigianismen i Noreg.	Bergen 1936
I Aust-Agder-arkivet:	Div. arkivsaker etter Torjus Hanssen, ca. 3000 sider.	

Wilhelm Aarek

Omstilling og vekst

1939 - 1964

Lørdag 2.september 1939 feiret lærerskolen i Kristiansand sitt 100-års jubileum med et program som med en pause gikk fra klokka 11 om formiddagen til et godt stykke ut på kvelden. Skolens rektor, Håkon Wergeland, stod som leder for programmet, mens skolens tidligere rektor Olaf Jansen, som gikk av sommeren 1938, holdt jubileumstalen. Med sans for såvel oversyn som humor og karakteristiske detaljer tegnet rektor Jansen et levende bilde av skolens fortid. Noen år seinere kunne han gi ut sin bok "Kristiansand lærerskole gjennom 100 år".

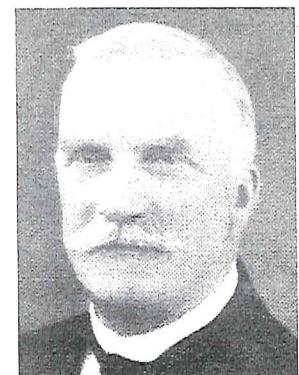
Skolens største og "nye" gymnastikksal i Tollbodgata 75 var på det nærmeste fylt av lærere, elever og gjester. Elev- og lærerflokken i jubileumsåret var ikke særlig stor. I september 1938 hadde en tatt opp 24 elever, studenter til den nyopprettede engelsklinjen. Høsten 1939 hadde skolen dessutan fått en 4-årig klasse, slik at det samlede elevtallet ved jubileum var 54.

1930-åra var på mange måter en vanskelig tid for lærerskolene i landet vårt. Dette skyldtes ikke minst tidligere overproduksjon av lærere. Skoleåra 1936/37 og 1937/38 hadde skolen ingen elever overhode. Likevel skjer det noe i disse åra som også avspeiler seg i referatene fra skolerådsmøtene. Nye planer for utdanningen av lærere legges fram og droftes. Mønsteret for den 4-årige lærerskolen avklares, og de 2-årige studentklassene kommer inn i lærerskolene for å bli.

"Lov um lærarskular av 11.februar 1938" ble først i 1973 avløst av en ny lov om lærerutdanning. I loven av 1973 finner vi mye av den praksis som hadde vunnet fram gjennom det omfattende forsøks- og utviklingsarbeidet som hadde funnet sted i 1960-åra.

I lærerskolekretser var meningene i den første tid noe delte når det gjaldt vurderingen av studentklassene: Ikke minst ble de nye engelsk-klassene av mange sett på med atskillig skepsis. Men det var likevel skjellig grunn til å

Olaf Jansen ble ansatt på lærerskolen i 1896. Han var rektor i perioden 1933-38.

100 års høgtidi ved Kristiansand lærarskule.

Alle ekte framsteg er gjort i kjærlig, segjer rektor Wergeland i tala si.

Et par hundre menneske samla.

Det var mott fram mykje folk — truleg kring eit par hundre menneske — då 100-åra høgtida for Kristiansand lærarskule tok til i gymnasikkssalen på skulen ved 11-tida i formiddag. Salen var vent pynta. Straks ein kom inn lynte tali 1839 — 1939 imot ein frå eit rølt teppe. På kvar sida av det hang ei teikning av dei to skulebygnadene der lærarskulen hadde høgd til. Det var Holt seminar der skulen var frå 1839 til 1877 og den noverande bygningen der skulen hev vore sidan. På høgre sida av salen hang målarstykke av dei som hev vore rektørar ved skulen. Mildei dei som var mott fram såg ein stiftamtmann Koren, skuledirektør Steinnes, rektor Stang, domprost Kobro som no styrar bispestaden medan biskop Maroni er på det nordiske bispekontoret, skuleinspektorene Øien, Svendsen og Sodal, skulestyrarane Homme, Haugerud, Marcus Hansen, gamle Brandius fra Lillesand, stadsfysikus Haaversen. Elles var det gamle og noverande elevar. Det var lærarar og lærarinno i alle alder — dei var komne langveis frå mange av dei.

Det var ingen skule korkje på lærarskulen elles Øvingsskulen idag. På dei andre skulane vart det høge halde 2 timer skulegang.

Rektor Wergeland ynskte den store forsamlinga velkommen på vegne av lærarskulen. Det kunde synest å vera ei svært ulagleg til å motast til høgtid — sa talaren — ei myrk og vond tid der

se framtida i møte med tro og tillit, ganske særlig dersom skolene kunne få bedre utstyr og noen av dem også nye bygninger, noe som var aktuelt i Kristiansand.

Likevel var det dystre framtidsperspektiver som preget 100-års jubileet for Kristiansand lærarskule i 1939. Selve jubileumsdagen ventet en hel verden i spenning på Hitlers svar på vestmaktenes ultimater. Søndag morgen den 3. september visste alle at den annen verdenskrig var en kjengsjerning.

Omfakkende krigsår

Istedefor en sterk utbygging av lærerutdanninga for å kunne møte kravene fra de nye lover og normalplaner for folkeskolen, kom krig og okkupasjon til å bremse på enhver pedagogisk fornying og legge betydelige hindringer i vegen for en normal utdanning av lærere. Alt 9.april 1940 fikk Kristiansand lærarskole merke hvordan krigssituasjonen grep direkte inn i skolesituasjonen. Skolens avholdte lærar, Oscar Hellevig, døde under et bombeangrep mot byen denne morgen. Snart hadde tyskerne også rekvrert lærarskolebygningene til sitt bruk. De beholdt dem så lenge krigen varte.

Skolen kom likevel i gang igjen i Kristiansand i september, men da i lånte lokaler i Lund skole (nå Lahelle skole). Dette ble likevel en helt midlertidig ordning. Den 23. oktober 1940 ble hele skolen evakuert til Notodden, der vi en uke seinere flyttet inn i Rådhusplassen skole nær den tidligere Notodden lærarskole.

Avisene hadde fyldig dekning av hundreårsjubileet. Her et utdrag av Fædrelandsvennes referat fra festen.

Den første tida på Notodden var rolig og fredelig. Men etterhvert som månedene gikk, begynte vi å merke virkningene av den politiske linjen som N.S. stod for. Ved oppbakningspreva i 1941 møtte en representant for det daværende lærarskoleråd og forlangte at aspirantene bl.a. skulle svare på spørsmål om deres forhold til N.S. Resultatet av denne framgangsmåten var at det ikke ble oppatt noen 4-årig klasse det året. Reaksjonen fra lærarskolerådet kom i et telegram der det het at når Kristiansand

lærarskole ikke kunne samle brukbare elever til en klasse, så var det intet å gjøre med det! Sommaren 1942 ble rektor Wergeland avsatt og forvist fra Notodden. De følgende to skoleår ble forholdene stadig vanskeligere, og fram på forsommelen 1944 ble skolen — som i mellomtida hadde fått navnet Telemark off. lærarskole - opppløst. I møteboka er det et kort referat fra et skoleråd 19. august 1944. Det var det siste møtet i skolerådet i okkupasjons-tida.

Kristiansand mister lærerskolen.

Den flyttes til Notodden alle rede ihøst.

Gjennom Norsk Telegrambyrå meddeles det:

Kirke- og undervisningsdepartementet har besluttet å flytte Kristiansands lærarskole til Notodden.

Notodden lærarskole ble nedlagt i 1937. Dette vakte sorg og harme i Telemark over at den gamle læreanstalt atten skal få fatt er stor, derom vitner en uttalelse av en av fylkets mest fremtakne lærere, som, da han fikk høre nyheten, sa: Det ville være en smukk morgengave til Telemark fra den nye regjeringen.

resultat at Kristiansands lærarskole, som i høst har lidt sterkt under mangelen på skikkede lokaler, er besluttet flyttet til Notodden allerede i høst.

På Notodden har man den gamle, tradisjonsrike lærarskoles bygninger stående disponibel. At gleden i Telemark over at den gamle læreanstalt atten skal få fatt er stor, derom vitner en uttalelse av en av fylkets mest fremtakne lærere, som, da han fikk høre nyheten, sa: Det ville være en smukk morgengave til Telemark fra den nye regjeringen.

Tyskerne rekvrerte tidlig lærarskolebygget til sitt bruk. Skolen kom allikevel i gang høsten 1940 - men da på Lahelle skole. Dette ble en midlertidig ordning - i oktober ble det bestemt at skolen skulle flytte til dels vanskelige lokaler i Notodden

Ny arbeidsdag, nye arbeidsmåter

23.juli 1945 kunne rektor Wergeland ønske skolens gamle lærere vel møtt til det han kalte "den nye arbeidsdagen i lærarskulen". Den første sak skolerådet nå tok fatt på, var oppatt av nye klasser. Til 60 plasser i 2 studentklasser hadde det meldt seg ca. 400 sökere. I en ny 4-årig klasse tok en opp 20 av de som hadde sagt fra seg plassen i 1941. Til de 10 andre plassene var det 121 som konkurrerte.

Slik begynte den nye arbeidsdagen i lærarskulen i Kristiansand med et uvanlig stort press fra søkergrupper som hadde holdt seg tilbake de siste åra i okkupasjonstida. Det store søkerpresset fra ungdom med uvanlig gode kvalifikasjoner aktualiserte også i utpreget grad spørsmålet om lærarskolens forutsetning og evne til å gi en opplæring som hadde den tilstrekkelige kvalitet og tyngde. Ikke minst kom skolens arbeidsmåter i spørsmålet. Rektor Wergeland begynte straks etter frigjøringa å legge planer bl.a. for en ordning med periodelesning som skulle gjøre det mulig for elevene å koncentrere seg om færre fag om gangen.

Men snart ble spørsmålet om lærarskolenes arbeidsmåter også tatt opp til drøfting på sentralt hold, med tanke på overgang til et friere studieopplegg. En ordning med frivillig framnøte i utpregede lesefag viste seg imidlertid å skape til dels vanskelige under-

Rekordsøkning til Kristiansands lærerskole.

Henimot 400 har meldt seg, 90 får plass.

Der er en veldig søkning til lærerskolene i år. Etter hva rektor Wergeland, som for tiden oppholder seg på Notodden, opplyser på Fædrelandsvennens forespørsel, har der søkt henvendt 400 om å komme inn på Kristiansands lærerskole.

Der skal bli to studentklasser, hver med 30 elever, og en førsteklasse i det fireårige kursus. I alt skal tas opp 90 elever.

Det blir umulig vanskelig å skaffe hus til elevene, understreker rektor. Det vil være bra om folk vil

meldte av om de leier ut rom til elevene. Det er i høy grad nødvendig.

Skolerådet sitter nå sammen på

Notodden for å avgjøre hvem skal bli elever.

— Det er rekordsøkning også til landets øvrige lærerskoler. Til skolen i Oslo har heidt seg over tusen,

og der skal tas opp 204. Til Hamar

lærerskole har meldt seg over 200,

og der skal tas opp 60. I Elverum

er forholdet det samme. Det er også

rimelig, for det er 5 årganger av

studenter som melder seg i år, idet

de på grunn av de politiske forhold ikke har kunnet melder seg før.

Den nye arbeidsdagen ved lærerskolen i Kristiansand begynte med et usedvanlig stort press fra sekretærgrupper som hadde holdt seg tilbake i okkupasjonsstiden.

det eneste pedagogiske problem som engasjerte lærere og elever i de neste 10 - 20 år. Møtebøkene forteller om en lang rekke spørsmål som var opp til drøfting i denne tida. En av de store gjengangerne var spørsmålet om god orden som ble stadig mer påtrengende etterhvert som skolen vår vokste. Men også en rekke andre spørsmål ble tatt opp til mer eller mindre inngående drøfting. Slike spørsmål var bl.a. elevenes fysiske og psykiske helse, egenerklæringen, karaktergivningen, forholdet mellom skoleråd og elevråd, behovet for velferdslærere, ansvaret for en god og hensiktsmessig studieteknikk, spørsmålet om skolens ansikt utad, kulturveldet og lærerskoleuke, utbyggingen av informasjonstjenesten i skolesamfunnet osv.

Det virkelig store gjennomgangstemaet i disse årene var imidlertid selve **lærerutdanningen**. Senhøstes 1951 var Samordningsnemndas innstilling opp til inngående drøfting i flere skoleråds møter. Den uttalelsen som dette munnet ut i, og som ble ført i pennen av Olaf Larsen, ga i ikke liten utstrekning det pedagogiske tankemønster som skolerådet seinere samlet seg om når det gjaldt synet på lærerutdannings framtid. Dette mønsteret fikk klarere konturer etter hvert, særlig etter at Kristiansand lærerskole fra 1. september 1960 fikk i oppdrag å sette pedagogisk teori om til praktiske skoletiltak i sine forsøksklasser.

Rektor Wergeland fikk avskjed i nåde sommeren 1948 etter en lang og virksom arbeidsdag ved Notodden og Kristiansand lærerskoler, og dr.theol. Trygve Dokk ble utnevnt til lærerskolens nye rektor fra 1. august samme år. Rektor Dokk kom imidlertid aldri til å tiltrer som rektor ved lærerskolen i Kristiansand, og lektor Wilhelm Aarek ble først konstituert og senere utnevnt som rektor ved skolen.

Alt i rektor Wergelands tid ble spørsmålet om *nybygg* for lærerskolen tatt opp. Under en befaring i 1947 ble et par tomtearealer vurdert, og etter et bystyrevedtak 30.januar 1948 tilbød Kristiansand kommune å stille

visningsforhold ved en rekke skoler. Ved lærerskolen i Kristiansand tok en opp drøftingen av arbeidsordningen med elevene, noe som etterhvert førte fram til en avtale mellom lærere og elever om en fast lesedagsordning. Ordningen ble til dels knyttet sammen med periodelesning.

Arbeidsmåtene var imidlertid ikke

tømt ved Kongsgård Allé vederlagsfritt til disposisjon for nybygget. Den 23.april samme år godtok Stortinget kommunens tilbud.

15.juli 1949 ble det oppnevnt en plankomite for det nye lærerskolebygget med ekspedisjonssjef dr. E. **Boyesen** som formann. Til konkurransen om tegninger til nybygget kom det inn i alt 42 utkast. Første premie gikk til arkitekt Bjart **Mohr**, Oslo, for et utkast med motto "Dominant". Straks etter ble Bjart Mohr engasjert som utøvende arkitekt. Byggekomiteén ble oppnevnt av departementet 17.oktober 1954 med ekspedisjonssjef Boyesen som formann.

Selve byggearbeidene ble utført i tre etapper. Første etappe omfattet selve lærerskolebygget med gymnastiksaler og svømmehall og med en brutto gulvflate på 5487 m². Annen etappe omfattet øvingsskolen med vaktmesterbolig og med et golvareal på 2899 m². Tredje etappe var barnehageanlegget med 133 m² gulvflate. Allerede ved innvielsen 23.mai 1960 var det klart at nybygget var for lite til å romme de klasser som etter hvert ble opprettet i Kristiansand. Etter avtale med Kristiansand kommune hadde skolen helt til skoleåret 1963/64 en del klasser i den gamle lærerskolebygningen i Tollbodgata.

Romsituasjonen avfødt naturlig nok et sterkt behov for et *tilbygg* som kunne gi nye klasserom og også andre rom som det måtte være bruk for. Dette tilbygget på i alt 1904 m² gulvflate, ble overtatt av skolen den 28.mai 1964. Tilbygget har store lesesaler som innbyr til selvstudium. Det har et stort auditorium og

Den 30.januar 1948 tilbød Kristiansand bystyre å stille et tomteområde på Lund vederlagsfritt til disposisjon for lærerskolen. Dette bildet er tatt i begynnelsen av 1950-tallet. Skolen ble reist like ved eika og låven i øvre kant av bildet.

filmrom og en hensiktsmessig musikkavdeling. Høsten 1964 tok skolen også i bruk et idrettsanlegg et par hundre meter lenger nede i Kongsgård Allé. Hele skoleanlegget kostet til sammen omkring 9 500 000 kroner. Høsten 1964 hadde skolen 17 klasser med 489 elever. Personalet omfattet foruten rektor, inspektør og øvingsstyrer, 41 lærere og timelærere i lærerskolen, 12 lærere i Statsøvingsskolen og 28 i den kommunale øvingsskolen, foruten 12 timelærere.

Barnet i sentrum

I 1960-åra var barne- og ungdomsskolen i ekspansiv utvikling i vårt land. De nye lærerskolebygningene i Kristiansand så vi på som et svar fra samfunnets side på de krav som på grunn av utviklingen måtte stilles til lærerutdanningen. Opplegget var slik at vi mente at den nye skolen ville kunne møte alle rimelige krav til lærerutdanningen i en rekke år framover.

Især var vi svært tilfreds med at *barnet* ble noe sentralt i det lærerskolemiljøet som etter hvert vokste fram i Kongsgård Allé. Den nære kontakten med Statsøvingsskolen minnte oss stadig om det. Nesten enda klarere ble dette da *barnehagen* ble plassert midt i hjertet av det nye anlegget mellom lærerskolen og øvings-skolen. Under den gamle eika - tuntreet vårt - plasserte vi dessuten *den gamle skolestua* fra Finsdal i Øyslebø. Den skulle minne oss om tida som hadde vært og om røttene våre bakover i historien.

Tilsammen gir den gamle sklestua, barnehagen og øvingsskolen et perspektiv over arbeidet vårt som vi fant verdifullt. Med utgangspunkt i det beste av fortidens tradisjoner skulle lærerutdanningen søke å vise hvordan barn og ungdom best kunne hjelpes til å møte og mestre livet i morgendagens verden og da under andre forhold enn de vi har i dag. Om et slikt mål skal kunne nås, avhenger ikke bare av gode skolebygninger, men også i særlig grad av de *menneskene* som går ut og inn i disse bygningene.

Trygve Breiteig

I tjeneste for sko-leverket

Kristiansand lærerhøgskole fra 1973 til 1989

Inngangen til 70-åra - lærerbehovet avtar

Kristiansand lærerhøgskoles historie er innnevdt i lærerutdannings historie på landsplan. Den nasjonale utvikling innenfor lærerutdanning - ny lov, planer og innhold, rekruttering osv. - gjelder også Kristiansand lærerhøgskole. Men plassen her tilslirer at vi konsentrerer oss om noen glimt og spesielt slike der Kristiansand lærerhøgskoles historie viser særtrekk.

Innføring av 9-årig enhetsskole i Norge i løpet av 1960-åra førte, sammen med store barnekull, med seg et stort behov for å utdanne lærere. Nye lærerskoler ble etablert, og gamle ble opprustet. Ved Kristiansand lærerskole falt en sterkt utvidelse sammen med at de nye lokalene i Kongsgård allé ble tatt i bruk i 1958. Dermed ble året 1958 en av de mest markerte milepæler i lærerskolens historie. Og kapasiteten til de nye lokalene var sprengt allerede fra starten.

Kristiansand lærerskole ble utover i 60-åra og inn i 70-åra i særlig grad brukt til å øke utdanningskapasiteten for lærere. Skolen var vel etablert og hadde godt omdømme, og den kom til å utdanne lærere som spredte seg over hele landet.

Lærerskolelaget foreslo alt i 1959 en utvidelse i tid - til en 3-årig utdanning for studentene og en 5-årig for dem som ikke hadde examen artium. Men dette ønsket om utvidelse kolliderte mot kravet om en rask og effektiv etablering av 9-årig skole. En utvidelse med ett år var kostbar for samfunnet og krevde tid.

Er lærerutdanninga god nok?

Utover 60-åra og inn i 70-åra ble det imidlertid mer påkrevd å se nøyere også på innholdet og kvaliteten i lærerutdanninga, om-

fanges og opptakskravene. Spørsmål om klasselærer eller faglærer, om bredde og dybde i lærerstudiet, dukket opp spesielt ved utdanning av lærere til ungdomstrinnet i den nye 9-årige skolen som etterhvert overtok etter realskolen og framhaldsskolen.

Vesentlige spørsmål ble tatt opp: Skal lærerskolen legge vekt på kunnskapsmeddelelse, allmenndannning og faglig ferdigstilling? - Eller er det allmenne kunnskapsinnholdet fra gymnasiet tilstrekkelig slik at lærerskolen først og fremst bør være en yrkesskole med hovedvekt på pedagogikk og metodikk og den praktiske skolesituasjonen som lærerne vil møte som yrkesaktive?

Mange spørsmål ble debattert også lokalt, blant kolleger og studenter i Kristiansand, på lærerråd, temadager, over kaffekoppen: Hva betyr det at lærerskolen blir en høgskole - for studieformene, for undervisningen, for forsøks- og utviklingsarbeid, for mulighetene til å etablere hovedfag? Et en høyere effektivisering målt i antall studenter per lærer, en pris vi må betale for å bli en høgskole? Vil en høgskolepreget studieform føre til et mer teoretisk pensum som så må dokumenteres til eksamen? Gir en høgskole samme mulighet til erfaring med teamarbeid, erfaring med samspill mellom mennesker? Hva betyr friheten til å velge fag? Velger studentene det skoleverket trenger? Kan studentene da få lærerkompetanse i alle grunnskolens fag og årstrinn? Hvordan skal lærerskolen innpasses i det nasjonale systemet for lærerutdanning? Og ikke minst: Hva med organiseringen av de pedagogiske høgskolene i et distrikts-høgskolesystem? Hvilke muligheter har vi for å få til studier sammen med Agder distrikthøgskole? Vil det skje på bekostning av det skoleretta, praktiske innholdet der barnet står i sentrum?

Slike spørsmål svirret i lufta blant kolleger og studenter i forbindelse med innføringen av lov om lærerutdanning og omstruktureringen av høgste utdanning fram mot midten av 70-åra. Ved lærerhøgskolen følte mange at vi stod ved et veiskille, det mest markerte etter krigen.

Kamp mot Stortingsmelding 17 (1974/75)

Et av de mest omstridte spørsmål gjaldt skolens videre eksistens som en egen, uavhengig institusjon i ei tid med utbygging av de regionale høgskolene.

Proposisjonen om lov om lærerutdanning (Od.t. prp. 51 1971/72, fremmet av Bratteli-regjeringen) gikk inn for at de pedagogiske høgskolene skulle inn i distrikthøgskolesystemet som egne avdelinger eller skoler under et felles styre.

Korvald-regjeringen tok hensyn til kritikken og fremmet en ny proposisjon, der det bl.a. het:

"I heve til distrikthøgskolane må dei pedagogiske høgskolane få utvikle seg etter ein modell som byggjer på samarbeid og koordinering mellom likeverdige institusjonar i eit høgskolesystem. Det bør oppretta samarbeidsorgan..."

Lov om lærerutdanning slik den kom i 1973, avklarte ikke problemet. Og vi fikk en ny regjering igjen. Også Stortingsmelding 1974/75 nr. 17, [Om den videre utbygging og organisering av høyere utdanning] foreslår et felles styre, felles budsjett og

tilsettingsforhold for ulike høgskoleenheter innenfor et regionalt høgskolesystem.

Lærerrådet ved Kristiansand lærerhøgskole reagerte skarpt og kritisk. Dels hegnet lærerrådet om skolens autonomi: "Skal vi bindes til et felles styre for institusjoner med høyst ulike behov, kan vår autonomi bli helt illusorisk!"

Dels så lærerrådet en motsetning mellom en regions interesser og ønsket om nasjonal prioritering. Ordningen "rommer en fare for konflikt mellom regionale og riks-politiske interesser" som kan lamme framdrift og styring. Næringsinteresser som er spesielle for en region "kan komme til å veie tyngre enn barnas behov". Oversikten har en bare på sentralt hold. Videre fryktet lærerrådet en kald økonomisk sammenligning av ressurser mellom ulike høgskoler. Særlig fryktet rådet en "bemanningsplan som kan representere en trussel mot de praktisk-estetiske fag i grunnskolen." Disse - som f.eks stemmebruk og musikk - krever i stor grad en individuell rettelining og er derfor et dyrere studium enn et rent boklig og teoretisk.

En lærer skal trenes i å arbeide med mennesker, menneskelige relasjoner og holdninger, han/hun skal kunne gjenkjenne problemer og hindringer for barnets utvikling, kunne finne aktiviteter for hver elev for å få denne et skritt videre. Læreren er ikke bare opptatt av sluttproduktet - det eleven kan og er ved slutten av skolegangen, men av hele prosessen som fører dit. Lærerstudenten må derfor ha en nær veiledning i sitt studium, mer enn tilfellet er ved konvensjonelle fagstudier. "Den pedagogiske høgskolen vil svikte sin oppgave dersom den i vesentlig grad viser sine studenter til selvstudium og bøker", skrev lærerrådet.²

Derimot var lærerrådet positivt til et nasjonalt råd for lærerutdanning, for å utnytte ressursene best mulig på landsbasis, lage smidige overgangsordninger fra en lærerutdanningsinstitusjon til en annen og ta opp andre praktiske koordineringsoppgaver. Lærerne regnet også med at et regionalt høgskolesystem kunne bli verdifullt med tanke på forskning, pedagogisk utviklingsarbeid og etterutdanning i regionen. Lærerne så da for seg et praktisk og faglig samarbeid mellom strengt likeverdige institusjoner.

Enda skarpare reagerte studentene alene. De arrangerte 21.5 og 31.10 1974 aksjoner med demonstrasjonstog i byen, med tale på torget og stands i gågata. Blant parolene var "Det gjelder dine barn", og "Nei til Statens rasjonaliseringspolitikk i utdanningsverket". De oppnådde god mediadekking, og aksjonssangen ble sendt over NRKs riksnett i "Ungdommens radioavis" 3.11. Dette skjedde i ei tid med et sterkt, samfunnskritisk studentengasjement - mot undertrykking, urett og det en oppfattet som makt-bruk mot folket.

Sluttresultatet ble som kjent at de regionale høgskolestyrene ble opprettet ved kongelig resolusjon 20. februar 1976 og endringene ble innarbeidet i lov om lærerutdanning: "Det regionale høgskolestyret er styre for dei pedagogiske høgskolane..." Det ble likevel en klar moderasjon i forhold til Stortingsmelding 17. Ideen om et distrikthøgskolesystem med en felles arbeidsgiver og felles

budsjett ble forlatt, og høgskolene ble selvstendige enheter under det regionale høgskolestyret.

Ny lov - KLH stiller inn kursen

Med basis i lov om lærerutdanning vedtok Høgskolerådet 30.mars 1976 en studiemodell gjeldende fra høsten 1976. Forberedelsen var gjort av strukturkomiteen med høgskolektor Ivar Dahl som formann.. Modellen som ble vedtatt, var i prinsippet en 2+1-modell, der studentene det tredje året velger et mer konsentret studium, en årsenhet eller to halvårsenheter. Det tredje året er relativt uavhengig av de to første, og det kan tas også ved andre høgskoler eller universitet. Altså: To års generell lærerutdanning pluss ett års spesialutdanning. Det var etter den nye loven duket for å etablere halvårsenheter. I Kristiansand ble det etablert halvårsenheter i de fleste av grunnskolens fag og ellers i en del interessante arbeidsområder. Disse studienhetene ble også tilbuddt lærere som videreutdanning.

De to første årene av lærerutdanninga skulle inneholde pedagogisk teori og praksis. Videre inneholdt de fagstudier i 4 fag av omtrent kvartårs omfang. (I 1977 ble modellen justert, og de 4 fagene ble redusert til 3 kvartårseininger.) Det studentene da ved sitt valg ikke fikk med seg av grunnskolens obligatoriske fag, skulle gis ved egne, korte faglig-didaktiske kurs. Dessuten fikk studentene kortere kurs i grunnskolens obligatoriske emner (samliv, rusproblemer, trafikk mv.) Den pedagogiske teorien ble avsluttet i det andre studieåret, mens det var en viss praksis-komponent knyttet til spesialutdanninga i tredje året. Denne modellen har med små endringer og justeringer vært den som Kristiansand lærerhøgskole har nyttet fra 1976 av.

Selve den måten lærerstudiet bygges opp på, ble et stadig tema for diskusjon utover 70- og 80-åra.

Våre erfaringer med de faglig-didaktiske innføringskursene - som eneste møte med et skolefag - var ikke særlig positive. Mange mente at det ble overflatisk. Det ble vanskelig å drøfte formålet med faget og arbeidsmåter i skolen uten en viss basis av arbeid i faget, noe det ikke ble tid til. Noen særlig samordning mellom fagene på dette nivået fikk vi heller ikke til.

Mange hevdet også at vår lærerutdanning ble for smal og spesialisert. En student som valgte årsenhet som sitt tredje studieår fikk da fagstudier i 4 av skolens fag. (Valgte studenten ett av disse i et arbeidsområde som f.eks. spesialpedagogikk, ville antallet skolefag bli ytterligere redusert.) Med tanke på et samlet og helhetlig ansvar som klasselærer for en grunnskoleklasse, fant en dette betenklig.

I debatten ble det etterlyst et bedre kunnskapsgrunnlag hos lærerstudentene i basisfag som morsmål og matematikk. Og det ble hevdet at vår modell styrtet for få inn på halvårs- eller årsstudium i de to obligatoriske fagene norsk og kristendoms-kunnskap med livssynsorientering.

Loven opererer med pedagogisk teori og praksis som en enhet. Men praksis kunne like gjerne være knyttet til de øvrige fagstu-

Øvingsskolerektor Asta Holter Dahl:

Lærerutdanningen ei ikke blitt svekket

AV TOR MJAALAND

Lærerutdanningen foregår ved flere universiteter og andre utdanningsinstitusjoner i vårt land. Lærerskole-studentene reagerer på redusert praksistid:

Betyr nivåsenkning av lærerutdanningen

Hosslatet av nedskrivningen
praksistiden betyr at vi i lærer-
læreder vi ikke læreskole-
e elevene glemmer og mer-
er overflaten. Projektet er
trevet her på praksisolen.
Vi er ikke nødt til å
søke i kabinettet. I
er ikke nært oss. Men den
reduserte tiden i praksisen
i kontakten med den sko-
lene skal ikke redusere
vært i arbeidet.
Vært på Kristiansand
med å gjøre det
som vi gjør nå.
At tilføye forskjell
a rette på det
vi har i det nye
mettet i det nye
praksis.

Studentene engasjerte seg ofte sterkt i debatten om praksisarbeidet og hva som er spesielt viktig å lære. De fikk store medieoppslag i 1977 da praksisoppslagget ble justert. Øvingsskolerektor Asta Holter Dahl imøtegikk denne kritikken i blant andre Fædrelandsvennens spalter.

diene. Praksis i de enkelte fag gir ofte spesielle utfordringer som henger sammen med fagets innhold og egenart. Å organisere en skoleklasse i musikk, idrett eller naturfag er tema som i høy grad er et ansvar for fagstudiet og fagseksjonen.

Ved lærerhøyskolen så vi det som naturlig at det ble reist spørsmål og kritikk ved norsk lærerutdanning - som førte til en offentlig utredning og debatt. En skole fornøyd med seg selv, stagnerer lett.

Praksis må nevnes spesielt. Her møter lærerstuderter klasser og elevgrupper, forbereder timer, leder elevaktiviteter og får råd av erfarte øvingslærere.

Kristiansand lærerhøgskole utviklet et årsstudium i pedagogisk veiledning og dette studiet ble møtt med en spesiell interesse på landsbasis. Studiet passet godt for øvingslærere, som gjennom det spesialutdannet seg for å kunne veilede studentene i praksisarbeidet med barn.

Studentene engasjerte seg ofte sterkt både i selve praksisarbeidet og i debatten om hva som er spesielt viktig å lære. Et eksempel på studentenes engasjement fikk vi da opplegget ble justert og timetallet redusert i 1977 i forbindelse med arbeids-tidsreduksjonen for øvingslærerne. Studentene reagerte sterkt og fryktet at de ville miste "en del av kontakten med den skolen vi senere skal ut og undervise i".³ De fikk store mediaoppslag.

Øvingsskolerektor imøtegikk kritikken og hevdet at studentene fikk et godt og vel planlagt praksistilbud.

Men det å forberede seg til lærerprakis, er ikke bare å se på det som skjer i klasserommet. Spesielt bør det her nevnes den aktivitetsform vi kalte utvidet praksis. Som navnet sier, kommer dette i tillegg til ordinær skolepraksis med en klasse. Ideen er ganske enkel. Studentene skal gjennom ulike sosiale aktiviteter få anledning til aktiv deltagelse i å utforme et miljø for læring og vekst. Hver student går ut i feltarbeid. Det kan være i barne- og ungdoms-arbeid, i arbeid med funksjonshemmede, i student-politisk arbeid osv. I følget hentes erfaringer som tas tilbake til møtet med teorien om miljø, ledelse, sosialt arbeid ved siden av psykologi og læring. Studentene bearbeider dette i en rapport. Dette kan påskynde en utvikling hos studentene i samsvar med rektor Aareks enkle ord: "Færre er kanskje klar over at et lærerstudium helst ikke bør skilles fra en praktisk livsform. Pedagogisk innsikt er noe som må leves, her og nå, både i og utenom en skoleklasse".⁴

Demokrati og samfunnsengasjement

Ved lova av 1973 ble det gamle skoleråd - som bestod av lærerne - avløst av høgskoleråd.

Kristiansand lærerhøgskole fikk raskt vedtatt et foreløpig reglement for høgskolerådet. Det skjedde på et samlet og utvidet skoleråd i desember 1975, et 6-timers beveget møte med over 100 stemmeberettigede. De spesielt kontroversielle spørsmål var: *Valgordningen, sammensetningen og arbeidsoppgavene til høgskolerådet*. Sterke krefter blant studentene ønsket at deres representanter skulle velges på allmøte, og at slike møte kunne gi representantene et bundet mandat og kaste representanter. De ønsket like mange studenter som fra gruppa lærere, øvingsslærere og andre tilsatte. Andre mer moderate fryktet for at det demokratiske opplegget kunne misbrukes, at det ville bli en kamp og ikke en dialog, og at vi ville få vedtak i høgskolerådet som svekket lærerutdanninga. De visste at de tilsatte ikke ville stemme i blokk og at studentgruppa da ville kunne ha avgjørelsesmyndigheten om saker ble satt på spissen. Forslaget om fullständig paritet mellom studenter og tilsatte falt med 37 mot 74 stemmer. Med omrent samme fordeling ble forslaget om urnevalg forkastet, - og hver gruppe ble pålagt å finne fram til sin egen valgordning. Rektor **Aarek** gikk inn for dette, og lærerne stemte ikke i blokk, de nyttet ikke sin stemmemajoritet til å vedta valgordning for studentgruppa.

Dette siste, stormende høgskolerådsmøtet ble ledet av høgskolektor Olaf **Larsen**. Sammen med skolens ledelse for øvrig må han ha mye av æren for at vi fikk etablert høgskolerådet uten boikott av ordeningen og sterre sprengninger i forhold til studentgruppa.

Som den eneste lærerhøgskolen ved siden av Bergen, fikk vi i 1981 anledning til å velge rektor med funksjonstid 3 år og med mulighet for én gjenvalsperiode.

Ledelsen fikk endrede arbeidsoppgaver. Den nyopprettet administrative lederstillingen - direktoren - fikk som ansvarsom-

råde økonomi, forvaltningssaker, det tekniske og driftsmessige støtteapparatet for den faglige og pedagogiske virksomhet og utvikling, der rektor var den øverste pedagogiske og administrative leder. Utviklingen mot mer formaliserte og desentraliserte styreordninger, bedriftsdemokratiet, lover om arbeidsmiljø og offentlighet, delegering av student-, personal- og budsjettsaker - alt dette stilte klart større krav til saksforberedelse og skolens formelle administrasjon. Den skulle fungere effektivt, rasjonelt, gi trivsel og styre etter lover og regelverk i staten. Vi fikk se en administrasjon som la stor energi i å tilpasse seg endringene - både under rektors og direktør Torbjørn **Dovlands** energiske ledelse.

Det samfunnsengasjerte og samfunnskritiske tøver som gikk over studentverden fra 1968 og utover, nådde også Kristiansand utover 1970-åra. Politisk radikale studenter gjorde seg gjeldende i råd, utvalg, foreninger og studentenes eget blad, Siesta. Myndighetene og Staten var en motstander av folket, av studentene. Lærerne og lærerhøgskolen representerte det etablerte, altså motstanderen. Disse studentene ville bekjempe statens rasjonaliseringspolitikk i utdanningssektoren slik det viser seg i trange budsjetter, distrikthøgskolesystemet, kursvektall, karakterer osv. De ville kjempe for sine demokratiske rettigheter, het det - mens begreper som demokratisk ansvar i mindre grad ble framhevet. Landslaget for norske lærerstuderter (LNL) ville analysere skolen kritisk, de tok opp saker som gjaldt friere studium, kjempet mot frammeteplikt, for svangerskapspermisjon 3 måneder med rett til spesielt studieopplegg, mot graderte karakterer i praksis, for en alternativ livssynsundervisning, mot - som en sa - Libertas' overvåking av lærere på politisk grunnlag. De støttet samenes kamp mot storsamfunnet og mot kraftutbygging, vedtok solidaritet med folket i Chile mot juntaen, mot regimet i Sør-Vietnam og andre regimer som førte til undertrykkelse og utbytting av folket.

Dette engasjementet og samtidsansvaret kunne til tider virke slittende både på studenter og tilsatte, og det skapte også polariseringer og konflikter. Fagkritikken var ikke alltid like godt underbygd. Ikke alltid var målet å få til en bedre skole, et sannere demokrati og en bedre lærerutdanning. Likevel så vi nettopp en del av slike motiver, fremmet med ungdommelig utålmodighet, ansvar, tro og ekte og positivt engasjement.

Lærerhøgskolen utvides

Sørlandets barnehagelærerskole ble etablert i 1963 som en fylkeskommunal skole for utdanning av barnehagelærere. Basen var i Tollbodgt 75, den gamle lærerskolen. Både lov om lærerutdanning og de beslektede oppgavene gjorde det naturlig å sammenholde disse utdanningene. Alt i januar 1972 refererte rektor brev fra Barnehagelærerskolen der de bad om at lærerskolen skulle oppnevne representanter til et utvalg for "å greie ut praktiske problem i samband med det nærmere samarbeid som nå vil bli mellom desse institusjonar".⁵

Da lov om lærerutdanning etablerte barnehagelærerskolene som statlige høgskoler, ble Sørlandets barnehagelærerskole en avdeling av Kristiansand lærerhøgskole.

Utviklingen av Sørlandets barnehagelærerskole er ellers vist et eget kapittel i dette skrifet.

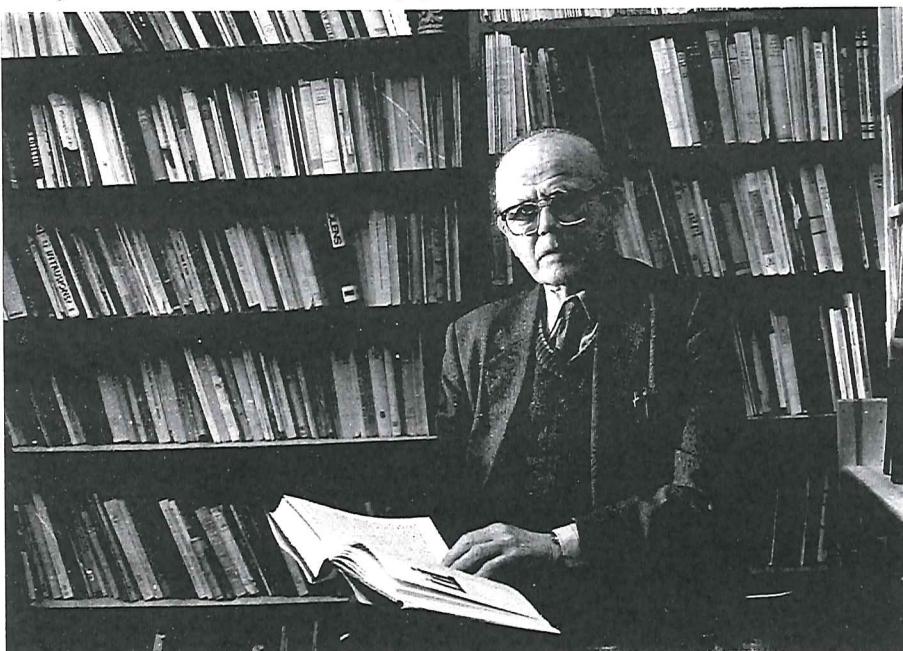
Rektor Aarek går av

Rektor Wilhelm **Aarek** hilste studenter og tilsatte i sitt avskjedsforedrag 11. desember 1976. Han oppsummerte sine erfaringer i et pedagogisk testamente der han bl.a. understreket verdien av det pedagogiske arbeidet:

Jeg ser det som uhyre vesentlig at vi som arbeider med oppdragelsesspørsmål og lærerutdanning skulle være klar over at det ikke er uvesentlig det vi steller med. Vi befinner oss ikke i livets periferi, snarere i dets sentrum. Vi har stort ansvar for retringen utviklingen tar når det gjelder menneskeliggjøringen av mennesket og menneskehets sosialisering. Mange mening-er og oppfatninger er i denne sammenheng ute og går. Ut av slike brytninger kan det etter hvert vokse fram en overbevisning om nødvendigheten av å koncentrere seg om sentrale og vesentlige menneskelige holdninger og verdier, og da ikke minst slike som kan styrke enheten og fellesskapet mennesker imellom.

Framtida er ikke gitt en gang for alle, sa han og sluttet seg til ordene fra H.G. Wells 40 år tidligere: "Menneskeheten befinner seg i et kapplopp mellom katastrofen og oppdragelsen (a race between catastrophe and education)".

Rektor Wilhelm Aarek kom i en årekke til å prege lærerskolen mer enn de fleste. Han begynte sin arbeidsdag på lærerskolen i 1938, ble rektori 1948 og gikk av med pensjon i 1976. Bildet er tatt i hans bibliotek juni 1989.

Det er i dette kapplopet ikke minst pedagoger i alle land skulle ta del, i et engasjert forsøk på å styre den pedagogiske impulsen i retning av en lysere framtid for alle mennesker på vår klode.

Aarek opplevde at skolen hadde endret seg radikalt. Fra 24 elever i 1938, med måltider i lag hver dag og faste lørdagssamvær - til 800 studenter i 1976, med en svekket fellesskapsopplevelse innenfor en institusjon som må være langt mer nøyne på formalia, og der yrkesforberedelsen er blitt mer differensiert.

Men han bevarte det levende engasjement for lærerutdanning:

Ikke så å forstå at jeg bare ser bakover når jeg takker av som rektor. Enda mer ser jeg framover. De neste 10 årene vil bli avgjørende år i lærerutdanningen. Vi må lære å se våre oppgaver der klarere, perspektivene i dem, målet for dem...⁶

Bak seg hadde Aarek 38 år som tilsatt ved Kristiansand lærerskole. Fra 1938 til 1948 var han lektor i engelsk på den nyoppretta engelsklinja. Fra 1948 var Aarek rektor.

Rektor Aarek fikk mange impulser fra England. Om engelsk lærerutdanning skrev han en fyldig analyse, som ble lagt merke til.⁷ Spesielt merket han seg den solide allmennutdanninga lærerne der får, at selve yrkesutdanninga kommer relativt sein i studiet og den enkelte students frihet til å finne sin personlige form.

Det var under sitt opphold ved Woodbrooke college, Birmingham 1961/62 at han gjorde grunnarbeidet til boka "Pedagogiske grunnlagsproblemer". Denne slutter med et kapittel om lærernes yrkesetikk, noe som er talende for Aareks arbeid. Han understreker der spesielt en lærers *forpliktelse*. Læreren er forpliktet - overfor elevene, foreldrene, sine kolleger, sine overordnede og samfunnet ....

Aarek kom til å prege Kristiansand lærerhøgskole, men også lærerutdanninga nasjonalt. Dels ved sin skrivende virksomhet og ved sine foredrag, men ikke minst ved at han hadde visjonene og kunne stå bak, støtte og stimulere andre, kunne formulere tanker som fantes og som fant grobunn hos medarbeiderne. Som formann i utvalget som utredet behovet for spesialpedagoger, som medlem av Lærerskolerådet (1947-57) og av Forsøksrådet for skoleverket (1959-64) fikk han en nær kontakt med lærerutdanning og med skolens utvikling på landsbasis. Disse impulsene tok han med seg i arbeidet som leder av Kristiansand lærerskole. Og slik kunne han uttrykke seg:

Det viktigste en lærer kan gjøre er ikke å undervise i betydringen av å bringe eleven læring, men å få eleven til å lære. Og her er det læreren kan utrette mye ved å legge forholdene til rette slik at det hele miljø utfordrer til læring.

Læring skjer altså ikke i et vakuum, men i et miljø, i et samspill mellom mennesker der lærerens viktigste rolle blir å skape trivsel. Dette er hans yrkesetiske forpliktelse. Som igjen medfører at han ser på hver enkelt av sine elever med ærefrykt, uansett den enkeltes utrustning, evner eller væremåte. Enhver elev har rett til å utvikle seg ut fra egne iboende muligheter.

Det er ikke mulig å menneskeliggjøre eleven uten å menneskeliggjøre miljøet. Her er jeg-du-opplevelsen viktig - den fullstendige gjensidighet der læreren står overfor eleven som et likeverdig

menneske. Læreren kan ikke hjelpe andre til å vokse uten selv å være villig til å modnes. Skal dette skje, må man prøve å hjelpe hverandre, gjensidig.⁸

Han så klart spenningen ved diskusjonen om autoritet i skolen.

Det er selvsagt noe galt når et menneske blir autoritet fordi det er mektig, sterkt, har mulighet til å bestemme over andre. Et slike autoritært syn på autoritet tar jeg avstand fra, men jeg tar ikke avstand fra den autoritet som over innflytelse ut fra det vedkommende representerer i kraft av sin faglige innsikt eller et dyptpløyende menneskelig skjønn.

Hos Aarek møtte vi en tenkende kraft og en formuleringsevne som måtte gjøre inntrykk på de som kom i kontakt med han. Prisen var kanskje en avstand, en respekt, - som ved nærmere kjennskap for mange ble smeltet sammen både med varme og humor.

Og da rektor Wilhelm Aarek ble slått til ridder av St. Olavs orden 28.4.1978 for sitt "arbeid for lærerutdanningen i Norge", tok han dette som en anerkjennelse "for noe en har stått for", verdier som har livets rett. Da er det talende å tenke på det neste skriften fra Aareks hånd, "...disse mine minste" fra 1980. Hvem er de minste? Gandhis tanke springer fram:

Ha det usleste menneske du kan tenke deg for øye. Identifiser deg med det. Det usleste menneske ligger ikke i en seng. Det usleste menneske må nøye seg med et hardt gull eller et skittent fortau!

Det usleste menneske er prøven på vår menneskelighet. Den eneste prøven som virkelig teller.

Tanken går til den store domsscenen hos Matteus. En scene med mektig drama og utfordrende, foruroligende sannhet. Disse mine minste brødre trer fram i skarp relief. De sultne og tørste, de fremmede og nakne, de sjuke og innesperrede.

Kongens gull til øvings-skolestyrer Torgeir Bue

Ved en høytidelighet på lærerskolen i Kristiansand i går ble øvingskolestyrer, Torgeir Bue, overrakt Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats på det pedagogiske felt.

Bue ble utsøkt til å motta prisen i 1940. Han ble øvingslærer i 1947 og har siden 1950 vært styrer ved Statsøvingsskolen.

Fylkesmann Bue Fjermersos, som overrakte medaljen, understreket at fortjenstmedaljen ikke bare er en anerkjennelse for Bues innsats som pedagog, men også for hans utvikling av systemer, som gjennom arbeidet han gjitt Bue lang videresirkulert. Torgeir Bue har gjort en innsats ikke bare når det gjelder utdanning av pedagoger, men også når det gjelder utviklingen av selve øvings-skolen.

Torgeir Bue takket for den uventede og overraskende hedren. Han var takknemlig over å ha funnet seg et interessant arbeidsområde og etsted der han kunne arbeide både med didaktiske og metodiske problemer.

To Buer på ett brett. Fylkesmann Bue Fjermersos (t.v.) og øvingskolestyrer Torgeir Bue med gullmedaljen.

med de svake, forståelse og respekt for medmennesker og for det han kalte det menneskelige. At han var runnet av kveker-røtter og selv kveker understreker for oss to sider: Aarek som meget selvstendig og uavhengig, med en romslighet og økumenisk innstilling mot annerledes tenkende som springer ut av respekten for mennesket, ja for alt liv. Og hans stillferdig understrekning av fredsskapende arbeid.

"Et livsverk i ansvar og arbeid", lyder den dekkende overskrift i skriften til hans 70-årsdag. (Norsk Pedagogisk tidsskrift 4/1977). Foyer vi til respekt for medmennesket, en etisk forpliktelser og kravet om kunnskap og innsikt som et grunnlag for lærergjerningen - så beskriver disse korte stikkord rektor Aarek. Det er verdier som Kristiansand lærerhøgskole har forsøkt å sette hoyt.

Mennesker og miljø

Lærerutdanningsmiljøet formes i særlig grad av de mennesker som deltar. Noen viser mer igjen enn andre i kraft av sin oppgave.

Torgeir Bue var øvingsskolestyrer fra 1950 og styrer for Statsøvingsskolen fra 1958. Da han 20.12.1976 fikk overrakt Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats som pedagog, hadde han en lang arbeidsdag bak seg i tjeneste for skolen. Hans navn var knyttet til flere større bokutgivelser, som Cappelens matematikkverk, Fagmetodikk for folkeskolen, Pedagogisk metodikk og Pedagogisk veiledning. Disse arbeidene kom særlig til å slå ei bru mellom teoretisk pedagogikk og praktisk skolearbeid. Konkrete skolesituasjoner ble analysert, og de framgangsmåter en lærer da kan benytte, ble satt inn i en større pedagogisk sammenheng. Og bak seg hadde Bue en rekke dyktige medarbeidere som prøvde ut hans ideer og hans bøker og som han rådførte seg med. Han stod ikke alene, men hadde rot i et miljø. I miljøet var bl.a. også Bues etterfølger, Asta Holter Dahl. Med stillelesningsserien "Hva leste du nå?" møtte hun et behov innenfor barne-trinnens leseopplæring.

Jan Fjeldes rektortid strakte seg fra 1.1.1977 til 1.8.1981. I hans periode ble lærerutdanninga treårig, halvårstilbudeiene ble bygget ut, planer utviklet, og barnehagelærerskolen skulle tilpasses etter fusjonen. Styring og medbestemmelse sto på sakskartet, og demokratiseringen fortsatte og ble klarere formalisert.

på traden

Første valgte rektor ved lærerskolen

Kristiansand lærerhøgskolens nye rektor, Svein Egil Eitell.

bli hovedoppnevnt for lærerhøgskolen.

Gleder du deg til å overvære som ruktor?

— Jeg gleder meg ikke,

selv om jeg er fullstendig klar

med det en bra skole jeg

nå skal styre, og jeg gør

fortro tilstilt til jobben.

— Gratulerer som første

demokratisk valgte rektor ved

Kristiansand lærerhøgskole,

Svein Egil Eitell.

Takk, jeg har så vidt

hurtig reaksjon.

— Du slo din motandidat,

du slo 57 med 18 stemmer, hvilken flaggsak

forte til stemmen?

— Jeg legg faktisk ikke,

Vi er nokså like så vidi jeg kan

loristå, og har vært engasjert i det

vest.

— Programmet?

— Det er all viktig med

Men jeg kan ikke si at

en av de viktigste saker blir

arbeidet med å få den demo-

kratisk styringen som er

intakt ved lærerskolen, til å

henge sammen.

— Går det allmennna-

tole-møte lærerhøgskolen?

— Nei. Vi har en bra

ordning med høgskolerådet.

Nå gjør ikke det i konkre-

ert rektors funksjon.

Barnetallet synker jo

studie i Norge — blir det no

å gjøre for lærerne og lærer-

skolen i fremtiden?

— Nå kan det ikke

nok være døde moninger om

det. Liket er det helt nød-

vendig for lærerskolen å

ha et godt innhold i

forandringer som skjer.

Skolen vil måtte gå inn for nye

oppgaver dersom det skulle

bli ført kapasitet ved skole-

utdanning andre lagt til ann

bare lærere ved lærerskolen

— fagfolk som trenger poda-

gikk i sin yrkesutdanning.

Er det lærerskolens

skilf og mange skoler i dag

har problemer i forhold til

elevene?

— Om vi lykkes fullt ut, er

vi egentlig ikke jeg den rette

tilsvarende i Oddernes

menighet?

— Ja, både i Oddernes og

andre steder.

sert. Fjelde bygde videre på Aareks pedagogiske og humanistiske grunnsyn. I sin første åpningstale uttrykte han således ønske om at lærerhøgskolen skulle utvikle selvstendige mennesker, med mot til alltid å kunne spørre, tvile, være redelige når nye tanker sprenger ens tankeverden i filler, til å satse på sin samvittighet og til å lytte med ydmykhet til andres tanker. Han oppfordret til fellesskap og samarbeid om å skape et miljø der det kan skje en modning - i frihet.

Svein Egil Eidet fikk i oktober 1981 oppgaven som lærerhøgskolens første valgte rektor. Hans funksjonstid var fra 1.1.1982 til 1.8.1987 da han ble avløst av nåværende rektor Trygve Breiteig. Eidets tid var preget av stabilisering av de planer og opplegg som ble lagt etter lova av 1973. Det betyddet likevel ikke at skolen la seg på årene, eller isolerte seg. Studietilbud i "nye" fag som mediekunnskap, informatikk, migrasjonsteknikk og skolebibliotek-kunnskap ble utviklet. Etterutdannings- forsøks- og utviklingsarbeid ble lagt inn i fastere rammer.

Framdrift og forsøksvirksomhet

Forsøksvirksomheten som har preget Kristiansand lærerhøgskole i 60- og 70-åra må tilskrives interessen i det totale miljøet. Men personer må drive det fram. Vi må nøye oss med å nevne noen få: Rektor, med god støtte av inspektøren Rune Birkeland og Ivar Dahl. Olaf Larsen (leder av Forsøksrådet for skoleverket 1968-75) bør føyes til. Han utmeislet og utformet basisideer. Ivar Dahl (leder for de tre pedagogiske forsøks- og videreutdanningslinjene) var den som nøyaktig og nitid satte det hele sammen og hadde den daglige ledelsen, med god hjelp av den spesialpedagogiske fagkunnskap som Reinert Harbo representerte. Andre av årskursene ble også drevet fram av miljø og av ildsjeler, og det vises her til andre avsnitt i dette heftet.

Men miljøet dannes av helheten - den samlede sum av bidrag, fra lærere, ledere, teknisk personale, kantine og renholdspersonale, administrativt og sekretariatspersonale. Da vaktmester Arnved Skaare gikk av i 1977 etter å "ha vært en del av lærerskolen" siden 1951, da husmor Sigrid Kleveland eller Theo Wrånes gikk av, da sekretariatsleder Gudny Abrahamsen så mot sin avslutning, da så en det klart at det så var medmenneske og denne et lærerutdanningsmiljø er et felles ansvar og et sammespill. Disse som her er nevnt, har vært viktige instrumenter i sammepillet, men de er ikke alene de heller. Det er umulig å nevne alle, vi må nøye oss med å vise til lista over tilsatte.

Formidling

Ut av dette lærerutdannings-miljøet kom det også flere andre bokutgivelser som svar på nasjonale behov. Med den støtte et miljø kan gi og den utfordring lærerstudentenes yrkesutdanning representerer - måtte det komme hjelpebidrifter utviklet ved Kristiansand lærerhøgskole. Brunvand og Gundersons idrettspedagogikk, Jensens engelske grammatikk, Aasen og Risans

læreboeker i fysikk og kjemi, Breiteig og Venheims i matematikk for lærerutdanning og for grunnskolen, Rolf Th. Tønnessens innføringsbok i undervisningslære i samfunnsfag - disse lærebøkene prøver å forene fag og metodikk og samtidig gi norsk lærerutdanning impulser fra internasjonal forskning og utvikling. Monstads "Barnehage - kultur - religion" og Bondevik Tønnessens idébøker for pedagogisk arbeid med 6-åringer, samt hennes barndomshistoriske bok "Slik levde småbarn før" understreker også bredden i skolens virksomhet. Marte Leer-Salvesens bøker om førskolebarnet og Gud og om ansvaret for dåpsopplæring - og Karen Justviks "Sanger i hverdagen" møter førskolebarnas situasjon. Margrethe Erikstad, Jens Graasvoll og Asbjørn Arntsen sikter mot andre grupper og sjangrer i musikk. I forming trengs både ideer, teoriteknikker - formidlet av Kirsten Baardson, Anny Å. Haabesland, Daniel Austad og Roald Hermansen. Drama-fagets aktualitet gjenspeiles i Gunnar Horns bok. Skolens skriftserie samler også kompendier og studielitteratur. For en høgskole som skal tjene skoleverket og nå ut, er slik produksjon naturlig, ja faktisk en nødvendighet.

Pedagogiske ideer som er aktuelle i tida er også forsøkt formidlet til skolen, til lærere og til foreldre gjennom lærerskolens filmproduksjon. En hovedsak i filmarbeidet har vært å gi pedagogisk-metodisk hjelp til å gjennomføre mønsterplanen. Ideer som åpen skole, integrert dag, elevtilpasset opplæring, integrasjon av funksjonshemmde i en vanlig skole, tilrettelegging av læringsmiljø - er eksempler som ble konkretisert gjennom kortere filmer. Mange nådde ut gjennom NRK, Statens filmsentral, AV-sentralenes landsforening og Norsk fjernundervisning. Underlig nok er "desentralisert mekanikeropplæring" det sterste enkeltprosjektet utviklet ved lærerhøgskolen. Dette 10-films prosjektet sikter mot yrkesfaglig opplæring i videregående skole. Filmproduksjonen har vært livsavhengig av samarbeid med departementet og statlige råd sentralt. Slik må det være ved lands-

Trygve Mong var i 70-årene tilknyttet lærerutdanningen i Tanzania.

Jan A. Johannessen Fædrelandsvennen

omfattende oppgaver. Torvald **Slettebøs** pionerarbeid ble lagt merke til, - klemt som han var, mellom den tekniske revolusjonsartede utvikling, de ressursmessige begrensninger for sitt arbeid og de pedagogiske ideene og resultatene fra skoleforskning både han og lærerhøgskolen så gjerne ville konkretisere og formidle.

Internasjonale kontakter

Kristiansand lærerhøgskole ser internasjonal kontakt som viktig. Studiet i migrasjonspedagogikk med høgskolelektor Herbjørn **Pedersen** som leder, som ble startet i 1987, skal konkretisere den større globale dimensjon som skoleverket får. Men en rekke av personalet har hentet impulser fra andre land og kulturer. De har hatt ulike oppgaver innenfor skole, lærerutdanning og hjelpe. Vi kan nevne: Trygve **Mong** (Tanzania), Olaf **Larsen** (Afghanistan), Henrik **Brunvand** (Tanzania), Kristen **Risan** (Sri Lanka og Bangla Desh), Haakon **Flottorp** (Tanzania), Tor **Bergane** (Tanzania), Wenche **Hovstad** (Zambia), Ingebjørg **Aarek** (Tanzania, Papua, Ny Guinea), Peder **Tønnesen** (Kina). Disse er alle eksempler på at vi både har noe å gi og noe å lære av å komme ut og se vår kultur i videre sammenheng. Det illustrerer rektor Aareks ord om at menneskeheten er én. Ester og Timoty Shindika fra Tanzania oppholdt seg ved Kristiansand lærerhøgskole i 1974 for å studere norsk skolesystem for så å gå tilbake "to fight poverty, ignorance and diseases, develop land areas and implement socialist policy". Men også Europa og Amerika har gitt impulser. Rolf **Tønnessens** kontakt med samfunnsvitenskapsmiljø i Vest-Tyskland, Per **Hauglands** og Odd **Knævelsruds** kjennskap til sjømannskirkens virkefelt i USA og i Latin-Amerika, Frode **Nordengs** kontakt med musikkmiljø og studieopphold i USA - kan nevnes som eksempler. I engelskstudiet har vi hatt "native speakers". Studentene har benyttet regelmessige utvekslingsavtaler med lærerhøgskolen i Linköping og i Hjørring.

Slike kontakter er en naturlig følge av internasjonaliseringen, av synet at menneskeheten er én, at vi har noe å gi og å lære - med tanke på lærerutdanning, skoleutvikling og utdanningsforskning. Hvordan den internasjonale kontakten blir framover, vil trolig bli en viktig faktor for utviklingen av Kristiansand lærerhøgskole.

Pedagogisk seminar

Pedagogisk seminar ble etablert på Sørlandet, knyttet til Kristiansand lærerhøgskole fra høsten 1977. Rektor Jan Fjelde karakteriserte dette som en milepæl historisk sett, fordi det utvidet ansvarsområdet til lærerhøgskolen. Direktør i Agder høgskolesyre, Lars **Aase** pekte ved åpningen på mulighetene for å bryte ned de gamle og unaturlige skillelinjene i norsk lærerutdanning representert ved universitetene og lærerhøgskolene. Og den nylanserte leder Kjell **Andersen** uttrykte håpet om å kunne være våkne til å gå nye veier, velge nye metoder og nye muligheter, "for vi har friheter som vi kan bruke". Pedagogisk seminar ble etterhvert et viktig kontaktpunkt mellom lærerhøgskolen og videregående skole, og gav spire til ulike etterutdanningskurs for dette skoleslag.

Kontakt med skole og barnehage

Staben av øvingslærere som tar imot studenter og lærere i sin klasse eller sin barnehage, representerer en ressurs som lærerhøgskolen er totalt avhengig av. I 1989 er det ca 200 lærere som har en slik tilknytning til lærerutdanning på Agder. I stigende grad har en innsett at lærerutdanninga blir til i team, og at det er nødvendig for faglærerne å delta på nært hold også i praksis. Inntil 1989 drev staten en grunnskole i Kristiansand - Statsøvingsskolen. Denne var drevet fram etter sterke pedagogiske visjoner om en fremtidsrettet skole for lærerstudentenes øvingsarbeid, for utvikling, skoleforsking, utprøving av nye metoder, og den lå på samme tun som Lærerhøgskolen - Kongsgård allé 20.

I november 1972 drøftet representanter fra stat, kommune og fylke skolesituasjonen på Lund etter at Agder distriktskole ville ta i bruk Odernes barneskole. Som erstatning for Odernes skole ønsket skolerådet å etablere en ny barneskole i Kongsgård-området eller nær lærerhøgskolen. Lærerhøgskolen var interessert i å bygge en ny Statsøvingsskole som bedre skulle svare til dagens og framtidens pedagogiske behov. Den eksisterende ville passe godt som lokaler for Sørlandets barnehagelærerskole. Skolerådet så det som viktig at de pedagogiske interessene til Statsøvingsskolen og lærerskolen ble ivaretatt ved planleggingen og byggingen av den nye barneskolen.

På lignende måte var det en gjentatt diskusjon framover om Statsøvingsskolen, dens bruk og muligheter. Flere komiteer drøftet denne skolens funksjon for lærerutdanning og skoleutvikling. Mange mente at mulighetene i for liten grad ble fulgt opp og brukt, og en spurte etter årsakene. Så en ikke mulighetene? Var slitasjen med all øvingsundervisningen for stor? Så skjedde det at staten sa opp sin avtale med kommunen om drift av en barneskole i Kristiansand med virkning fra 1.1.1989, på samme måte som staten gjorde ved de tre øvrige statsøvingsskolene i

Statsøvingsskolen ble grunnlagt i 1958 og elevene ble overført til Lovisenlund skole i 1989.

Her er personalet anno 1965 samlet foran fotografen. Bak fra venstre: Albert Watne, Jens Åstrand, Bent Bentsen, Sigrid Greibrok, Thora Ljones, Rolf Åbrekk, Alf Bakken.

Foran fra venstre Solveig Robstad, Arna Isungset, Torgeir Bue, Gerd Straume, Asta Holter Dahl.

Tromsø, på Stord og i Volda. Kristiansand kommune fikk tilbud om å fortsette driften av barneskolen og leie de samme lokalene av staten fra 1.8.1989, men fant dette for kostbart i en trang kommuneøkonomi. Kommunen hadde også utnyttede skolerealer i nærheten. Dermed ble de fleste lærerne og elevene overført til Lovisenlund skole. Skolebehovet på Lund hadde utviklet seg annerledes enn kommunens planleggere hadde regnet med noen år tidligere. En slik endring er en smertelig prosess.

Tilbud om etterutdanning for lærere er blitt et voksende ansvar for lærerhøgskolen. Behovet er understreket fra skolehold, fra lærerorganisasjonene og fra de ulike kommunene. Fra 1984 organiserte Lærerhøgskolen dette arbeidet i en egen avdeling - EFU-avdelingen for etterutdanning, forskning og utviklingsarbeid. Etterutdanning skiller seg fra grunnutdanning i sin tilnærmingsmåte til de tema som tas opp. Dette gjelder ofte erfarte lærere midt i den praktiske skole- eller barnehagesituasjon, og undervisningen får nok mer preg av dialog, erfearingsutveksling enn av ensidig dosering. Dette stiller spesielle krav til planlegging og organisering.

Samarbeid med høgskoler

Forholdet til Agder distrikthøgskole kom straks på dagsorden da denne høgskolen ble etablert i 1969. Det ble diskutert grundig på skoleråd høsten 1972. Da var samarbeidstiltaket om videreutdanning for lærere i matematikk allerede etablert. Prinsippet var der ansvarsdeling - studiet var delt opp i fem enkeltkurs eller moduler, der Kristiansand lærerhøgskole hadde totalansvaret for to. Skolerådets syn var at utdanning til barneskolen burde lærerskolen stå eneansvarlig for. Når det gjelder viderutdanning, der fagfordypningen kommer sterkere fram, kunne det komme på tale med samarbeid med andre institusjoner. Om det er lettere å komme i gang med nye kurs når en går sammen, er et samarbeid aktuelt. Skolerådet registrerte at ADH var interessert i at lærerhøgskolen tok hånd om den pedagogiske utdanningen ved deres yrkesmessige studier, selv om mange ikke tenkte seg fag og metodikk som vanntett adskilte deler i et studium.

Høsten 1980 etablerte de to høgskolene i samarbeid et nytt tilbud: 3-årig utdanning for faglærere i naturfag med matematikk. Rekrutteringen til dette studiet har vært vanskelig, på tross av behovet for slike lærere.

Ellers har det kommet lite av konkrete studietilbud gitt i samarbeid. Alt høsten 1972 møtte representanter fra Agder distrikthøgskole (Aase, Vollan) og Kristiansand lærerhøgskole (Dahl, Aarek) departementet for å drøfte utkast til rammeplan for en 1-årig utdanning av skoleadministratorer som et samarbeidstiltak. Departementet gav ikke grønt lys for oppstart i 1973, og saka ble lagt på is. Lignende skjebne har også planer om samarbeid om utdanning av lærere i handel- og kontorfag og i informatikk fått.

Også her må framtida vise hvilke muligheter som kan utnyttes, og hva som følger av Hernes-utvalgets forslag om sammenslåing, til beste for et sterkt høgskolemiljø i Kristiansand.¹²

Høsten 1987 hadde statsbudsjettet et forslag om at Agder musikkonservatorium ved den statlige overtakelse 1.1.1988 skulle legges som en relativt uavhengig faglig enhet under lærerhøgskolens administrasjon. Likheten med Barnehagelærerskolen et tiår tidligere var klar. Forslaget vakte nok interesse ved lærerhøgskolen som et mulig tiltak for styrking av lærerutdanning og fagmiljø. Men usikkerheten omkring lokalisering av musikkonservatoriet og den store motstanden mot forslaget fra konservatoriet selv, gjorde lærerhøgskolen tilbakeholden. Muligens var tida ikke moden? Vedtaket i Stortinget skulle da også gå i annen retning, og Agder musikkonservatorium ble fra 1988 organisert som en uavhengig statlig høgskole i Kristiansand.

Til slutt

En slik samling av historiske glimt vil gjerne konsentrere seg om formelle, ytre, skolepolitiske saker. Det indre livet lever bak det ytre byggverket: Innholdet som forelesningene tar opp, det en arbeider gjennom på lesesalen og i praksis, det som tas opp i diskusjoner, den personlige påvirkning, i kantinen, i grupper. Det som skjer på studentkvelder, i lag og foreninger, idrett og kulturrangement. - For studentene utgjør dette den langt største tida, her påvirkes en av medmennesker og personligheter, her formes yrkeskulturen. Det er her en framfor alt lærer å bli lærer, finner sin form. Samhold, solidaritet og vennskap formes. Ofte holder dette samholdet i årevis - og vi ser at klasse-enheter møtes igjen til jubileer etter 20, 25 eller 30 år og utveksler erfaringer. Kanskje mimerer de en smule om ei rik utdanningstid ved Kristiansand lærerhøgskole? Ikke alt var de fornøyde med og mangt har livet lært dem, men det gav en basis til å bygge ut skolen videre på og å vokse videre på. Det gav et syn for det enkelte menneskets verdi og muligheter. Og det er dypest sett et av de viktigste mål for det å være lærer.

Noter

- 1 Brev til Kirke- og undervisningskomiteen, Stortinget 4.2.75
- 2 Referat fra skoleråd 23.5.1973. Se også brev til ADH av 25.5.1973
- 3 Fædrelandsvennen 9.3.77
- 4 Studentenes blad, Siesta, 1974
- 5 Referat fra Lærerråd 18.1.72
- 6 Intervju med Alfred Hauge i Stavanger Aftenblad 18.12.76
- 7 Pedagogen 1956, se også T. Harbo i Kontur nr. 4.1988
- 8 Foredrag på seminar ved Sørlandet krets av Norsk Faglærerlag.
- 9 Intervju med Trygve Klingsheim i Fædrelandsvennen 18.4.1975
- 10 ...disse mine minste, s.29. Gjengitt i Norsk Pedagogisk Tidsskrift nr. 4 1977
- 11 Fædrelandsvennen 30.8.1977
- 12 NOU 1988:28 Med viten og vilje